

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้า เรื่อง สภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสระบุรี ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาเอกสารและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนพระปริยัติธรรม
  - 1.1 โครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์
  - 1.2 บทบาทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม
  - 1.3 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
  - 1.4 หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
  - 1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
  - 1.6 บทบาทการจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์
  - 1.7 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจังหวัดสระบุรี
2. การจัดการเรียนการสอน
  - 2.1 ความหมายของการจัดการเรียนการสอน
  - 2.2 ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน
  - 2.3 กระบวนการจัดการเรียนการสอน
  - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
    - 2.3.1 ด้านหลักสูตรการสอน
    - 2.3.2 ด้านการวางแผนการสอน
    - 2.3.3 ด้านการจัดการเรียนการสอน
    - 2.3.4 ด้านสื่อการเรียนการสอน
    - 2.3.5 ด้านการวัดและประเมินผล
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม

1. โครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์

การศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่ภิกษุสามเณร โดยคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์และสภามหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ ป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก ซึ่งปัจจุบันประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตรต่างๆ ดังนี้ คือ

1.1 หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มี 3 ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) (กรมการศาสนา, 2542, หน้า106)

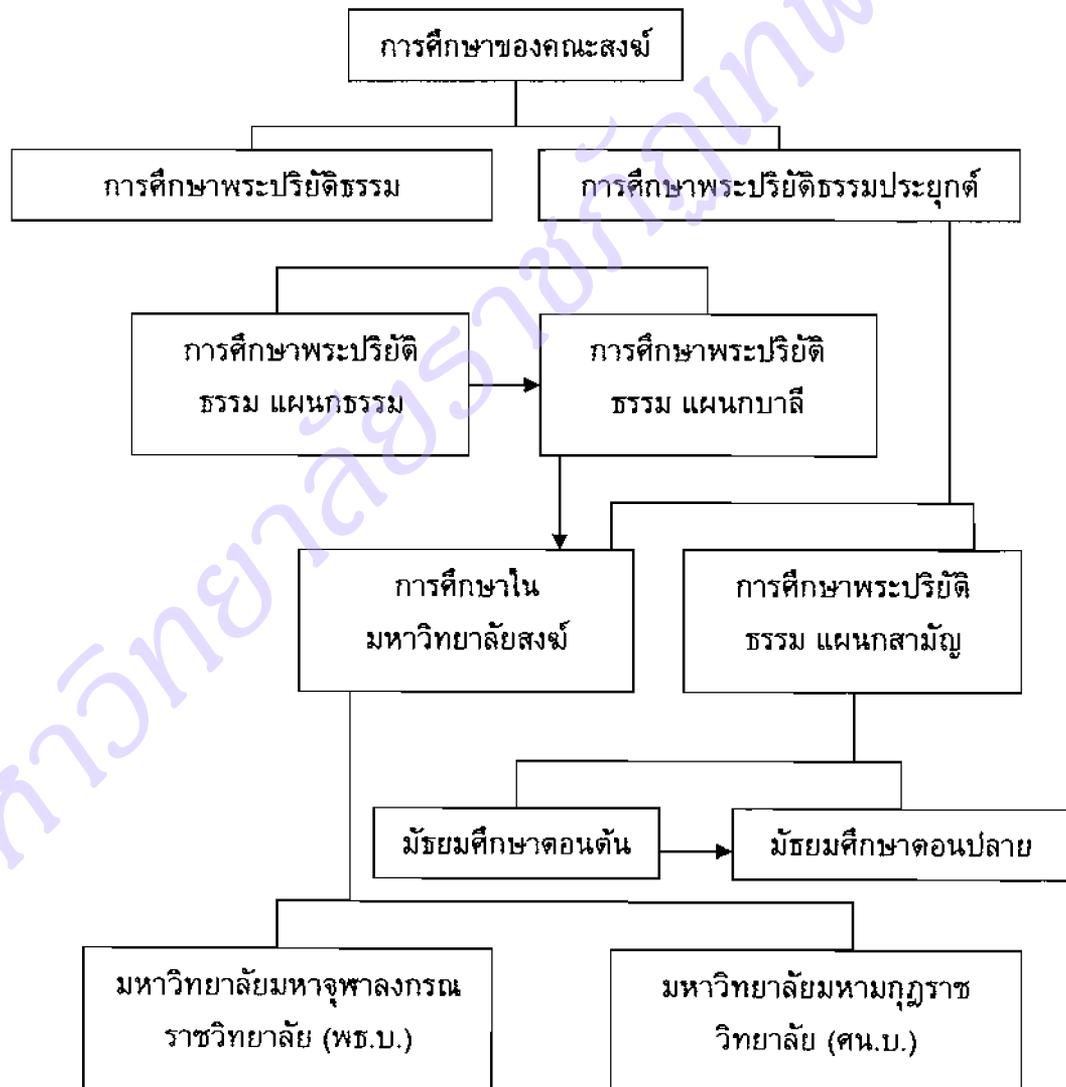
1.2 หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี 9 ระดับ ได้แก่ ประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-4-5-6-7-8-9 (ป.ธ.3-ป.ธ.9) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2526 ให้เปรียญธรรม 3 ประโยค (ป.ธ. 3) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม 5 ประโยค (ป.ธ. 5) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญไม่น้อยกว่า 1 ปี โดยมีเวลาสอบไม่น้อยกว่า 300 ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ. 9) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี ตามมาตรา 4(1) แห่งพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2547 (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 98,105-106)

1.3 หลักสูตรปริญญาตรีในมหาวิทยาลัย ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนา จำนวน 50 หน่วยกิต ประกอบด้วยวิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติและศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเพศบรรพชิตอีกอย่างน้อย 1 ปี จึงจะได้ปริญญาบัตร (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 704)

1.4 หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้น และตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวิชาการพระพุทธศาสนาได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแก่น 36 หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ 21 หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมเป็น 57 หน่วยกิต

หลักสูตรทั้ง 4 ประเภท สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม กลุ่มที่ 2 เป็นหลักสูตรที่ศึกษา

วิชาการพระพุทธศาสนาร่วมกับวิชาสามัญอื่นๆ ได้แก่ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ จัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมประยุกต์ ดังภาพ 2

ภาพ 2 รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี

รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี สำนักเรียน วัด และคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอนในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ โดยมีแม่กองธรรมและแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบกำหนดหลักสูตรและจัดการสอบ โดยใช้ข้อสอบกลางเรียกว่า “การสอบธรรมสนามหลวง” ในทุกระดับ ส่วนการจัดการเรียนการสอน และการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่น ดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ได้เข้าไปควบคุมดูแลและให้มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากร ทุนทรัพย์และผู้เรียนเป็นสำคัญ บางปีไม่ได้จัดเพราะขาดความพร้อม วัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนแล้ว มีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ไม่เหมือนกัน ต่างดำเนินงานตามความเหมาะสม สภาพการจัดการศึกษาภายในสำนักเรียน โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน ครูผู้สอนมีได้กำหนดว่าต้องมีวุฒิครู แต่มีความรู้ในเนื้อหา และมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้

2. บทบาทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม

การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้น เริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลแล้ว บุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาล ส่วนมากมักจะได้รับการศึกษาทั้งคติโลกและคติธรรมมาเป็นอย่างดีตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่า เรียนจบไตรเพทมาก่อน การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มีสองประการ คือ (พิฑูร มะลิวัลย์ และไสว มาลาทอง, 2527, หน้า 4-6)

1. คันทุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

2. วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนกรรมฐานอันเป็นเครื่องมือหรืออุบายฝึกหัดจิตใจของตนเองให้สะอาดผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง ครั้นพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นพุทธสาวกได้ประชุมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ได้ตรัสสั่งสอนไว้ให้เข้าเป็นหมวดหมู่โดยกำหนดจำนวนรวม 84,000 พระธรรมขันธ์ จัดแบ่งออกเป็นสามหมวด คือ

2.1 หมวดพระสูตร มี 21,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า “พระสูตรตันตปิฎก”

2.2 หมวดพระวินัย มี 21,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า “พระวินัยปิฎก”

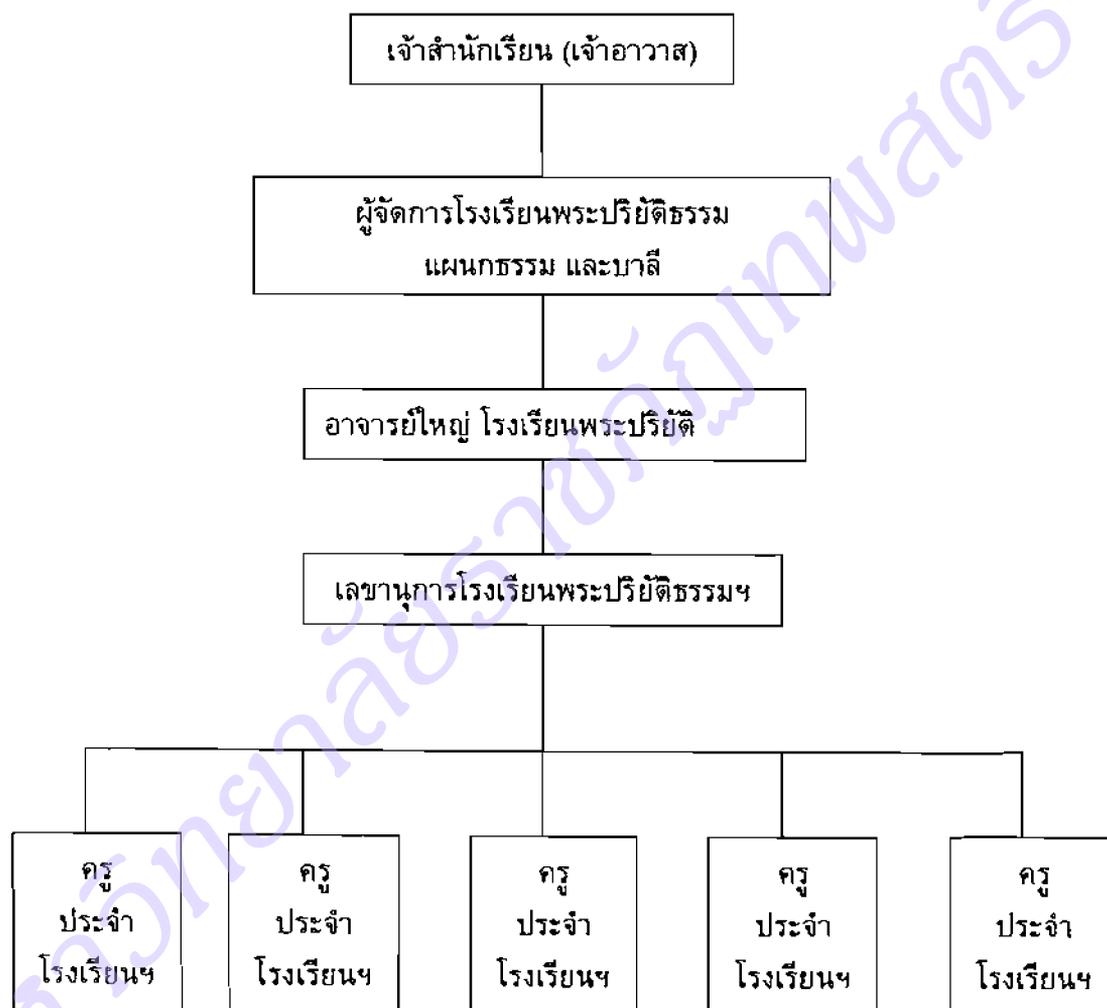
2.3 หมวดพระอภิธรรมหรือปรมัตถ์ มี 42,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า “พระอภิธรรมปิฎก”

รวมทั้งสามหมวดนี้ เรียกว่า “พระไตรปิฎก” พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบต่อมา พระไตรปิฎกแต่เดิมเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาของมัชฌิมประเทศที่พระสงฆ์พุทธสาวกทำสังคายนา ต่อมาพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในนานาประเทศที่ใช้ภาษาอื่น ประเทศนั้นๆ ไม่รู้ภาษาบาลีจึงทำให้เรียนพระไตรปิฎกลำบาก เป็นเหตุให้เกิดความคิดขึ้นต่างกันประเทศฝ่ายเหนือมีประเทศ ทิเบต และจีน เป็นต้น แปลพระไตรปิฎกจาก

ภาษาบาลีเป็นภาษาของตน เพื่อประสงค์จะได้เรียนรู้ได้ง่าย จะได้มีคนเลื่อมใสศรัทธามาก ครั้นไม่มีใครเล่าเรียนพระไตรปิฎกซึ่งต่อมาก็ค่อยๆ สูญสิ้นไป สิ้นหลักที่จะสอบสวน พระธรรมวินัยให้ต้องแท้ได้ ลัทธิศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือเหล่านั้นก็แปรผันวิปลาสไป แต่ส่วนประเทศฝ่ายใต้มีลังกาทวิป พม่า มอญ ไทย ลาว และเขมร ประเทศเหล่านี้คิดเห็นมาแต่เดิมว่า ถ้าแปลพระไตรปิฎกไปเป็นภาษาอื่นโดยทิ้งของเดิมเสียแล้วพระธรรมวินัย ก็คงคลาดเคลื่อนจึงรักษาพระไตรปิฎกไว้ในภาษาบาลี การเล่าเรียนคัมภีร์ก็ต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อนแล้วจึงเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป ด้วยเหตุนี้เองประเทศฝ่ายใต้จึงสามารถรักษาลัทธิศาสนาตามหลักธรรมวินัยที่ยั่งยืนสืบมาได้

การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในโรงเรียนทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้วก็จะไม่มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้กษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้พระพุทธรวจนะให้มีฐานันดรพระราชทานราชูปการต่างๆ มี นิตยภัตเป็นต้น จึงจัดให้มีวิธีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้ปรากฏต่อชาวโลกทั่วไปว่าพระภิกษุสามเณรรูปใด มีความรู้รอบรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ ก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรรูปนั้นให้เป็น มหาเปรียญ ครั้นอายุพรรษาถึงขั้นเดรภูมิ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ ในสังฆมณฑลตามควรแก่คุณธรรมและความรู้และสั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบๆ กันมา

ดังนั้น จากบทบาทการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีทั่วทั้งประเทศนั้น ภาพรวมอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ โดยมีแม่กองธรรมและแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบกำหนดหลักสูตรและจัดการสอบ ซึ่งสามารถอธิบายโครงสร้างการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาพได้ดังภาพที่ 3

ภาพ 3 รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี
โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดสระบุรี

3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น แต่เดิมก็เป็นการศึกษาควบคู่กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาตลอด โดยถือเป็นองค์ประกอบบังคับของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือฝ่ายเปรียญ คือ พระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแต่ละรูปจะสอบชั้นประโยคต่างๆ จะมีองค์นักธรรมประกอบ เช่น รูปใดจะสอบ ชั้นประโยค 4 ต้องสอบได้นักธรรมชั้นโทก่อน เป็นต้น แต่ต่อมาการศึกษาพระปริยัติธรรมได้แยกออกเป็นเอกเทศต่างหาก สำหรับผู้ประสงค์จะเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือผู้กำลังเริ่มเรียนรู้ธรรมของพระพุทธเจ้าชั้นต้น หรือสำหรับผู้ไม่มีความรู้ด้านภาษาบาลี

มูลเหตุในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ เนื่องจากราชการได้ประกาศพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พุทธศักราช 2448) เกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้ารับราชการทหารเพื่อป้องกันประเทศชาติ บรรดาชายฉกรรจ์ที่มีอายุสมควรที่จะเข้ารับราชการได้ก็ให้มีโอกาสที่จะได้มีส่วนช่วยป้องกันรักษาพระราชอาณาจักรโดยทั่วหน้ากัน ในพระราชบัญญัตินั้นมียกเว้นเฉพาะภิกษุทั่วไป ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้าเป็นทหาร สำหรับสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้ธรรมเท่านั้น และทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรผู้ธรรม ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้ธรรมนั้นเป็น "องค์นักธรรม" สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2454 และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี 3 วิชา คือ ธรรมวิภาคในแนวโกวาท แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรมและแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นในอรรถกถาธรรมบท

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2455 ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น 2 อย่างคือ อย่างสามัญเรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้เรียนอย่างสามัญลิวสามัญ การศึกษาสามัญ

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2456 คือ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง 2 ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบธรรมสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษาชั้นนักธรรมอำนวยความสะดวกประโยชน์

แก่พระพุทธศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุสามเณรทุกระดับ คือทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุผู้มีชณะ คือมีพรรษาเกิน 5 พรรษาไปแล้ว แต่ไม่ถึง 10 พรรษา และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา 10 พรรษาขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้ (พระพรหมมุนี, 2548, หน้า 245-247)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระเจ้าสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสชั้น เรียกว่า "ธรรมศึกษา" มีครบทั้ง 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดให้ใช้หนังสือ เบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมากนับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (พระพรหมมุนี, 2548, หน้า 247)

ต่อมาก็ได้มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างกว้างขวาง ประชาชนนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนกันมากขึ้น ผู้มีความรู้ทางพระปริยัติธรรมหรือนักธรรม ได้รับการยอมรับมากขึ้นโดยลำดับและสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ เช่น รับราชการครู รับราชการตำรวจ เป็นต้น จึงทำให้การศึกษาของชาติพลอยเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย ทั้งนี้ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยแท้ ที่ได้ทรงวางรากฐานการศึกษาของชาติ ซึ่งทรงกระจายอำนาจด้วยการโปรดเกล้าให้สมเด็จพระสังฆราช อำนวยการด้านพระปริยัติธรรม และได้ทรงเผด็จ (ขอร้อง) สงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรที่มีความรู้ทางด้านพระปริยัติธรรมช่วยสอนกุลบุตรกุลธิดาภายในวัดทั่วราชอาณาจักร

4. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือ หลักสูตรที่กำหนดให้พระภิกษุสามเณรเรียนนั้น คือ ธรรม ได้แก่ คำสอนของพระพุทธศาสนา ตำนาน คือ ประวัติหรือความเป็นมาของพระพุทธศาสนา วินัยบัญญัติ คือ ลีขบพที่พระภิกษุสามเณรพึงรู้และพึงปฏิบัติ เรียงความแก่ กระพุทธธรรม คือการหัตถ์อธิบายธรรมให้คนอื่นเข้าใจอย่างมีที่มาที่ไป อันเป็นการฝึกเทศนาสำหรับที่จะสั่งสอนคนอื่นต่อไป การแปลห้องนิทานธรรมบทก็เพื่อให้สามารถอ่านภาษาบาลีได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตน

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ก็เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านคำสอน ประวัติความเป็นมา และลีขบพที่จะต้องปฏิบัติ ตลอดถึงสามารถอธิบายสั่งสอนผู้อื่นในเรื่องของพระพุทธศาสนาได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตน

ส่วนวิธีการสอบความรู้ ก็ใช้วิธีเขียนและตรวจโดยวิธีการให้คะแนน ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการใหม่ที่ทรงดำริขึ้นในวงการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เพราะในครั้งนั้น การสอบพระปริยัติธรรมสนามหลวงที่เรียกว่า การแปลพระปริยัติธรรม ยังใช้วิธีสอบด้วยการแปลปาก (เลิกการสอบพระปริยัติธรรมด้วยวิธีแปลปากเมื่อ พ.ศ. 2458) สำหรับเวลาในการสอบในระยะแรกยังไม่ทรงกำหนดเวลาเป็นชั่วโมง เพราะทรงเห็นว่าภิกษุสามเณรผู้เข้าสอบส่วนมากยังไม่ชำนาญในการเขียนหนังสือ จึงทรงกำหนดเอาจำนวนผู้สอบเป็นเกณฑ์ คือ ยังมีผู้นั่งสอบ 6 รูป ถือว่ายังไม่หมดเวลา ต่อเมื่อมีผู้นั่งสอบอยู่ยังไม่ถึง 6 รูป ถือว่าหมดเวลาเขียน และหลังจากเขียนเสร็จแล้วให้นำส่งกรรมการสอบอย่างช้าไม่เกิน 15 นาที

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เป็นการศึกษาความรู้ขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่า "การศาสนศึกษา" (กรมการศาสนา, 2531, หน้า 100) ซึ่งจัดไว้ 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก สำหรับพระภิกษุธรรมกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ยังมีหมายถึงกิจกรรมและประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้แก่เด็ก ซึ่งรวมถึงการสอนของครูต่อนักเรียนด้วย โดยสรุปแล้วหลักสูตรสำหรับพระภิกษุ สามเณรศึกษาเล่าเรียน เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก และสำหรับคฤหัสถ์ชายหญิง ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียน เรียกว่า ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก และหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาได้กำหนดไว้ ดังนี้ (ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์, 2526, หน้า 394)

นักธรรมชั้นตรี กำหนดหลักสูตรสอบความรู้ภิกษุสามเณรเป็น 4 อย่าง คือ

1. เรียงความแก้กระทู้ หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1
2. ธรรมวิภาค หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ
3. พุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม 1
4. วินัย หลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุข เล่ม 1

นักธรรมชั้นโท กำหนดหลักสูตรสอบความรู้ภิกษุสามเณรเป็น 4 อย่าง คือ

1. เรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตอื่นมาอ้าง 2 แห่ง ไม่ให้ซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องติดต่อกันสนิท
2. ธรรมวิภาค แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2
3. อนุพุทธประวัติ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ หลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติ อังกกล่าวเฉพาะประวัติแห่งพระสาวก สังคัตติกา ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม 2 ขององค์การศึกษา
4. วินัย แก้ปัญหาวินัยพิสดารออกไป หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม 1-2

นักธรรมชั้นเอก กำหนดหลักสูตรสอบความรู้ภิกษุสามเณรเป็น 4 อย่าง คือ

1. เรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 ให้นักเรียนเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตอื่นมาอ้าง 3 แห่ง อย่านำซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องกันสนิท
2. ธรรมวิจารณ์ แก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตตเทศนา หลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตตปฏิบัติและสังสารวัฏ สมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาสติปัฏฐาน คิริมานนทสูตร
3. พุทธานุพุทธประวัติ แก้ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติกับข้อความในท้องเรื่องนั้น หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
4. วินัยบัญญัติ แก้ปัญหาวินัยมีสังฆกรรม เป็นต้น หลักสูตรใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม 3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ธรรมศึกษาชั้นตรี

การศึกษานักธรรมในชั้นนั้นเป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องในวงการคณะสงฆ์ทางราชการผู้ที่สอบได้ประโยคนักธรรมเมื่อลาสิกขาออกไปก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่างๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครูผู้สอบได้ประโยคนักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการเลื่อนวิทยฐานะ ต่อมา คณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณพิจารณาเห็นว่าการศึกษานักธรรมเป็นประโยชน์แม้แก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้นคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งชายและหญิง เข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า "ธรรมศึกษาตรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ส่วนวินัยหลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีล เบญจธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถร)

ธรรมศึกษาชั้นโท

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมากในปี พ.ศ. 2473 คณะสงฆ์จึงได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษา นักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวาง และแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษา พระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลักสูตรธรรมศึกษาโท ประกอบด้วยวิชาที่ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นโท ส่วนวินัยหลักสูตรใช้หนังสือ อุโบสถศีล

ธรรมศึกษาชั้นเอก

พ.ศ. 2478 คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอก และอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 เป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ส่วนวิจัยหลักสูตรใช้หนังสือ กรรมบท

อนึ่งหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้จะเข้าสอบเปรียญตรี คือ ประโยค 1-2-3 ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นตรีก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญโท คือ ประโยค 4-5-6 ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นโทก่อน และผู้เข้าสอบเปรียญเอก คือ ประโยค 7-8-9 (ถวิล สมักรรัฐกิจ, 2537, หน้า33-34) ดังนั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 มาถึงปัจจุบัน พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมควบคู่ไปด้วย

ระยะเวลาการศึกษา แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 2 ภาค คือ

1. ภาควิสาขะ เริ่มตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 จนถึงขึ้น 7 ค่ำเดือน 8
2. ภาคพรรษา เริ่มตั้งแต่แรม 9 ค่ำเดือน 8 จนถึงขึ้น 13 ค่ำเดือน 11

กำหนดเวลาเรียนภาคเช้า เริ่มตั้งแต่เวลา 08.30 น. ถึง 10.30 น. และเวลาเรียนภาคบ่าย เริ่มตั้งแต่เวลา 13.00 น. ถึงเวลา 16.30 น. ปิดเรียนในวันโกนและวันพระ นอกจากนั้นเจ้าสำนักเรียนจะพิจารณาเวลาเปิด-ปิด แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ทั้งนี้เวลาในการเรียนการสอนต้องไม่น้อยกว่า 150 ชั่วโมง

หลักสูตรนักธรรม ได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตร หรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ก็พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิตน กล่าวคือ

นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน 5 มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้

นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอยู่ในภูมิมัชฌิมะ มีพรรษาเกิน 5 มีความรู้พอช่วยแนะนำผู้อื่นได้

นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอยู่ในภูมิเถระ มีพรรษาเกิน 10 มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น ถึงขั้นสามารถเป็นหลักในการทำสังฆกรรม และอุปัชฌาย์ อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้

ดังนั้นการศึกษานักธรรม อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา หรือธรรมวินัยในภาษาไทย ได้มีการพัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การ

ที่จะเป็นศาสนาที่มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์ และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นจนถึงบัดนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการเรียนพระปริยัติธรรมขั้นพื้นฐานและชั้นกลาง ดังเช่นการศึกษาของทางราชอาณาจักรในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยให้เรียนพระธรรมวินัยที่นักปราชญ์แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้วเรียบเรียงสำนวนให้เหมาะสม โดยหลักสูตรเฉพาะแต่ละระดับชั้นซึ่งจัดแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก โดยแยกลักษณะผู้เรียนออกเป็น 2 คือ สำหรับพระภิกษุสามเณรโดยตรงเรียกว่า "นักธรรม" และสำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า "ธรรมศึกษา" การศึกษาเล่าเรียนมิได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน ขึ้นอยู่แต่ละสำนักเรียนหรือโรงเรียนจะจัดการเอง แต่ใช้หลักสูตรเหมือนกัน และการสอบวัดผลได้จัดให้สอบพร้อมกันทั่วราชอาณาจักร เฉพาะนักธรรมจัดเป็นวิทยฐานะของพระภิกษุสามเณรในระดับหนึ่ง และเป็นองค์จำกัดสิทธิของแผนกบาลี คือ ผู้ที่สอบผ่านนักธรรมชั้นตรีได้ มีสิทธิเข้าสอบบาลีชั้นประโยค 1-2 และชั้นประโยค ป.ธ. 3 ได้ ผู้สอบผ่านนักธรรมชั้นโทได้ มีสิทธิเข้าสอบบาลีชั้นประโยค ป.ธ. 4 ถึงชั้นประโยค ป.ธ. 6 ได้ ผู้ที่สอบผ่านนักธรรมชั้นเอกได้ มีสิทธิเข้าสอบบาลีชั้นประโยค ป.ธ. 7 ถึงชั้นประโยค ป.ธ. 9 ได้ (พระมหาสมพงษ์ แก่นจันทร์, 2546, หน้า 80-83)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

1. วิชาเรียงความแก่กระทู้ธรรม

พระปริยัติโกศล, (2523, หน้า 108-109) ได้เสนอแนะเทคนิคการสอนวิชากระทู้ธรรมสำหรับนักธรรม ไว้ดังนี้

1. ให้มีการเตรียมตัวทั้งครู และนักเรียน
2. ให้ทำกิจเบื้องต้นในห้องเรียน
3. ชี้ให้นักเรียนรู้และเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการเรียน
4. เตือนให้นักเรียนรู้ล่วงหน้าถึงเวลาที่จะทดสอบ
5. ชี้ให้รู้ถึงความหมายของคำว่า "เรียงความแก่กระทู้ธรรม"
6. ให้แนวการแต่งเรียงความแก่นักเรียน
7. ก่อนฝึกแต่งต้องชี้ให้นักเรียนเข้าใจความหมายของกระทู้ธรรมนั้นๆ ก่อน
8. ฝึกให้นักเรียนรู้จักตีความหมายของกระทู้ธรรมด้วยตนเอง
9. ชี้ให้นักเรียนรู้ถึงหลักของการขยายความที่เรียกว่า ไวยาหาร
10. ฝึกนักเรียนได้แต่งกระทู้ธรรมได้ตามระเบียบ คือให้ประกอบด้วยหลักปริยัติธรรม คือให้รู้จักวิเคราะห์ศัพท์ ตีความหมายของคำศัพท์ หลักปฏิบัติ คือให้รู้จัก

ชี้แจงเหตุผลความเป็นจริงและหลักปฏิบัติ คือ รู้จักแสดงผลดี ผลเสียของการปฏิบัติตาม ภาระธรรมนั้นๆ

11. ฝึกให้นักเรียนรู้จักเชื่อมความกระตือรือร้นต่างๆ ที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน อย่างผสมกลมกลืน
12. ฝึกให้นักเรียนแต่งกระตือรือร้นทั้งประเภทธรรมาธิษฐาน และบุคลาธิษฐาน
13. มอบหมายให้นักเรียนค้นหามูลเหตุที่ทำให้เกิดกระตือรือร้นแต่ละบท โดยการช่วยเหลือของครู
14. ฝึกให้นักเรียนแต่งกระตือรือร้นจากง่ายไปหายากตามลำดับ
15. ฝึกให้นักเรียนรู้จักยกอุปมาอุปไมยมาเทียบเคียง ยกเรื่องจากชาติกมา ประกอบ
16. ไม่ควรส่งเสริมให้ยกเรื่องส่วนตัว หรือของบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่มา ประกอบการแต่ง
17. ตรวจสอบความสมบูรณ์ในความหมายของกระตือรือร้นที่นักเรียนเขียนส่งมา
18. ตรวจภาษาที่ใช้ตัวสะกด การันต์ ย่อหน้า วรรคตอน ในเรียงความที่นักเรียนแต่งมาส่ง
19. รวบรวมข้อผิดพลาดในการแต่งเรียงความทั้งหมดมาชี้แจงให้นักเรียน ทราบทั่วกันเพื่อแก้ไข
20. ทำสถิติรวบรวมคะแนนที่ให้นักเรียนแต่งแต่ละครั้ง เพื่อให้นักเรียนเห็น ความก้าวหน้าในการเรียนของตน

พระมหาสถิต ภาวโร (2523, หน้า 99-107) ได้อธิบายว่า ในการแต่งเรียงความแก่ กระตือรือร้นนั้น ควรจะให้นักเรียนรู้จักใช้โวหาร 4 ประการ คือ พรรณนาโวหาร บรรยาย โวหาร สาธกโวหาร และเทศนาโวหาร ส่วนประกอบกระตือรือร้นนั้น ก็ต้องให้นักเรียนรู้กระตือรือร้นที่สำคัญ 3 ประเภท คือ

1. กระตือรือร้น ที่ว่าโดยผู้กล่าวนั้นๆ แยกเป็น
  - 1.1 กระตือรือร้นพหูพจน์
  - 1.2 กระตือรือร้นภพพจน์
2. กระตือรือร้นที่ว่าโดยอ้างถึงบุคคล แยกเป็น
  - 2.1 กระตือรือร้นที่เป็นบุคลาธิษฐาน
  - 2.2 กระตือรือร้นที่เป็นธรรมาธิษฐาน
3. กระตือรือร้นที่ว่าโดยเหตุและผล แยกเป็น
  - 3.1 กระตือรือร้นที่แสดงเหตุอย่างเดียว
  - 3.2 กระตือรือร้นที่แสดงผลอย่างเดียว

3.3 กระตุ้กรรมที่แสดงทั้งเหตุและผล

นอกจากนั้นครูยังควรฝึกให้นักเรียนรู้จักแต่งความทั้งแบบตั้ง และแบบตั้งวง แบบตั้งเป็นการบรรยาย หรือพรรณนาความไปก่อนแล้วเอาหัวข้อกระตุ้กรรมสรุปภายหลัง ส่วนแบบตั้งวงนั้น เป็นการยกเอากระตุ้กรรมมากล่าวก่อนแล้วบรรยายขยายความออกไป

2. วิชาธรรมวิภาค

พระอมรเมธี (2523, หน้า110-113) ได้เสนอแนะหลักการสอนวิชาธรรมเอาไว้ว่าควรประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการต่อไปนี้ คือ

1. การอธิบายความหมาย แยกเป็น
  - 1.1 การอธิบายความหมายตามพยัญชนะ
  - 1.2 การอธิบายความหมายตามอรรถ
2. การตั้งปัญหา ปัญหาที่ครูตั้งให้นักเรียนตอบควรมีลักษณะดังนี้
  - 2.1 ถามความจำ
  - 2.2 ถามความเข้าใจ
  - 2.3 ถามให้แสดงเหตุผล
  - 2.4 ถามให้วินิจฉัยชี้ขาด
  - 2.5 ถามให้ใช้ปฏิภาณไหวพริบ
3. การแนะนำในการตอบปัญหา ซึ่งประกอบด้วย
  - 3.1 ปัญหาตอนเดียว
  - 3.2 ปัญหาหลายตอน
  - 3.3 ปัญหาถามเหตุผล
  - 3.4 ปัญหาถามให้อธิบาย
4. การตรวจคำตอบของนักเรียน ซึ่งประกอบด้วย
  - 4.1 ตรวจหลักธรรม
  - 4.2 ตรวจหลักภาษา
  - 4.3 ตรวจวรรคตอน ถ้อยคำ สำนวน
5. การเฉลยปัญหาแก่นักเรียน ซึ่งมีหลัก ดังนี้
  - 5.1 ถ้านักเรียนทำถูกต้อง แสดงว่าไม่มีปัญหา ไม่ต้องเฉลย
  - 5.2 ถ้านักเรียนตอบผิดต้องแก้ต้องเฉลย
6. การให้นักเรียนจำแบบได้ ประกอบด้วย
  - 6.1 ให้นักเรียนได้กระทำมากๆ
  - 6.2 ทำการทบทวนความจำของนักเรียน
  - 6.3 กำหนดให้นักเรียนท่องจำเป็นตอนๆ

6.4 ให้นักเรียนท่องจำเนื้อหาที่จะสอบต่อไป มาล่วงหน้า

6.5 ให้รางวัลแก่นักเรียนที่ขยันโดยสม่ำเสมอ และสอบได้คะแนนดี

พิฑูร มะลิวัลย์ (2523, หน้า125-126) ได้เสนอแนะหลักการสอนวิชาธรรมเอาไว้ว่า ควรประกอบด้วย

1. สะสมวิชา คือ ครูต้องเตรียมวางแผนการสอน
2. เปิดต่านักเรียน คือ ได้รับความสนใจของนักเรียน
3. เขียนหัวข้อธรรม คือ แจงหัวข้อธรรมที่จะสอนให้นักเรียนทราบ
4. นำสู่บทเรียน คือ การนำเอาตัวอย่างที่เป็นบุคลาธิษฐานที่เกี่ยวข้องมาเล่า

ให้นักเรียนฟัง

5. เพียรอธิบาย คือ การพยายามทุกวิถีทางที่จะอธิบายให้นักเรียนเข้าใจธรรมที่สอน

6. สรุปท้ายบทเรียน คือ การให้นักเรียนช่วยกันสรุปว่า จะนำเอาบทเรียนนั้นไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

3. วิชาพุทธประวัติ

พระเทพวิมลโมลี (2523, หน้า144-145) ได้เสนอแนะว่า การสอนพุทธประวัตินั้นมีหลักใหญ่อยู่ 2 ประการ คือ

1. สอนเพื่อให้เกิดความจำได้ ซึ่งครูควรจัดให้กิจกรรมต่อไปนี้
  - 1.1 ย่อเอาสาระนั้นๆ ของแต่ละตอนมาให้นักเรียนจดบันทึกไว้
  - 1.2 กำหนดให้นักเรียนไปเตรียมตัวดูหนังสือมาล่วงหน้า แล้วครูตั้งปัญหา
  - 1.3 ตั้งปัญหาให้นักเรียนไปดูหนังสือหาคำตอบเอง แล้วให้ตอบปากเปล่า
  - 1.4 ดำเนินการสอนแต่ละครั้งไม่ให้เกิน 1 ชั่วโมง
  - 1.5 ทำการทบทวนความจำโดยไม่ให้นักเรียนรู้ตัว ด้วยการใช้ปัญหา
  - 1.6 ทำการทดสอบเป็นระยะๆ ทั้งให้ตอบปากเปล่าและเขียนตอบ
  - 1.7 ทำสถิติคะแนนการสอบทุกครั้ง ให้นักเรียนดูเพื่อเห็นความก้าวหน้า

ง่าย ๆ ตาม

ในชั้นเรียน

ของตน

- 1.8 แบ่งชั้นนักเรียนออกตามภูมิปัญญา

พระมหาบุญมา อคฺคปญฺโญ (2523, หน้า160) ได้เสนอแนะวิธีการสอนวิชาพุทธประวัติเอาไว้ 5 ประการ คือ

1. สอนจากสิ่งทีู้แล้ว ไปหาสิ่งทีู้ยังไม่รู้
2. สอนจากสิ่งทีู้เข้าใจง่าย ไปหาสิ่งทีู้เข้าใจยาก

3. สอนจากสิ่งที่มีตัวตน ไปหาสิ่งที่ไม่มีตัวตน
4. สอนจากสิ่งที่คุ้นเคย ไปหาสิ่งที่มีเหตุผล
5. สอนจากสิ่งที่ไม่มีความชอบเขต ไปหาสิ่งที่มีขอบเขต

พระครูประจักษ์สารธรรม (2523, หน้า167-171) ได้เสนอแนะว่า ในการสอนวิชาพุทธประวัตินั้น ครูควรจะได้จัดกิจกรรมต่อไปนี้

1. จัดกิจกรรมจูงใจ ให้นักเรียนสนใจบทเรียน ได้แก่
  - 1.1 ใช้ข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวันมาเป็นตัวจูงใจ
  - 1.2 ใช้คำถามที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
  - 1.3 ครูและนักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา
  - 1.4 แบ่งหมู่นักเรียนให้ค้นคว้า
  - 1.5 สอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ในหลักสูตร
  - 1.6 จัดกิจกรรมให้สัมพันธ์วิชาคติโลก
2. จัดกิจกรรมแบบเล่นบทบาทสมมติ เช่น ให้ความสนใจในการเรียน
3. จัดเทศน์ปฐกวีลีลา 2 พรรมาสน์หรือหลายพรรมาสน์ก็ได้
4. จัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา
5. จัดกิจกรรมจำลองสถานที่ที่สำคัญตามพุทธประวัติ

4. วิชาวินัยบัญญัติ

พระศรีวิสุทธิกวี (2523, หน้า184-188) กล่าวว่า ครูผู้สอนวิชาวินัยควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. อุดทน
2. เสียสละ
3. รักงานการสอน
4. รักวิชาพระวินัย
5. มีจิตเมตตา
6. แดกจกานในพระวินัย
7. เครื่องครัดในพระวินัย

เกี่ยวกับวิธีสอนวิชาวินัยนั้น ท่านได้เสนอแนะเอาไว้ดังนี้

1. ให้นักเรียนท่องแบบหรืออ่านแบบเสียก่อน
2. สอนแบบครูที่ดี คือให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลิน และให้แนวปฏิบัติ
3. สอนแบบ 4 ส. คือ
  - 3.1 สันถัสสนา คือ ให้อยอมรับความจริง หรือให้เห็นด้วย
  - 3.2 สมาทปนา คือ ให้อยากทำตาม

3.3 สมุดเทศนา คือ ให้กล้าหาญ

3.4 สัมปหังสนา คือ ให้รำเริงแจ่มใส

4. ทามปัญหาม่อยๆ ให้นักเรียนตอบปากเปล่า

5. ให้ทำแบบฝึกหัด

6. อธิบายข้อพระวินัยที่เข้าใจยากด้วยการยกตัวอย่างและใช้อุปมาอุปไมย

7. ถ้ามีเวลาพอ ครูควรเอาอานิสงส์ของต้นบัญญัติ มาอธิบายและเอานิทาน

ต้นบัญญัติมาอธิบายประกอบ (สิทธิ เวียงธรรม, 2547, หน้า 23-28)

6. บทบาทการจัดการเรียนการสอนของพระสงฆ์

6.1 บทบาทด้านการศาสนาศึกษา องค์ประกอบของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่สำคัญ มี 3 ประการ (มาณพ พลไพรินทร์, 2531, หน้า 155-156) คือ

6.1.1 ปรียัติ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปรียัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือการศึกษาธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น บทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น

6.1.2 ปฏิบัติ ได้แก่การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือนำมาประพฤติปฏิบัติจริงๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือปทัฏฐานแห่งชีวิต ให้เหมาะสมกับฐานะของตน

6.1.3 ปฏิเวธ ได้แก่ผลของการปฏิบัติธรรมนั้นเช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติ นั้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ แต่การยกฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ฐานะหรือตำแหน่ง แห่งอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้เฉพาะตนเอง คือเป็นปัจเจกจัดตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ

ดังนั้นสรุปได้ว่าบทบาทด้านการศาสนาศึกษาที่สำคัญ ประกอบด้วย ปรียัติ คือ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติ คือการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนำมาสู่ภาคปฏิบัติ และ ปฏิเวธ คือผลของการปฏิบัติธรรมนั้นๆ

6.2 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การสงเคราะห์ให้คนหรือประชาชนได้รับการศึกษา ยังไม่มีครูฝ่ายฆราวาสเพียงพอ ก็ได้อาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของ

ประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยชักชวนนำประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัด เพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐก็เผด็จสงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัดการศึกษาเองในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้นมา

สรุปกิจกรรมด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ ต่อการศึกษาของรัฐ ตามความหมายและความมุ่งหมายที่กล่าวมาเป็น 3 ลักษณะ (มาณฑลไพรินทร์, 2531, หน้า 236-238) คือ

6.2.1 การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ฯลฯ

6.2.2 การสงเคราะห์ให้เด็ก และประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ หรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

6.2.3 การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การจัดหน่วยนพกะ การใช้หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

ดังนั้นสรุปได้ว่า บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะที่สำคัญได้แก่ การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน และสุดท้าย การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

6.3 บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อเป็นประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนา และความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ หน้าที่ในการเผยแผ่ของวัดหรือพระสงฆ์ คือ การจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ องค์การเผยแผ่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่างๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ คณะสงฆ์จังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้

6.3.1 อบรมภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องจรรยา มารยาท ตลอดจนการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่างๆ

6.3.2 อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

6.3.3 หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอน หรือแนะนำที่เป็นประโยชน์

6.3.4 แนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

6.3.5 เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเรื่อง ที่เกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

6.3.6 หาอุบายวิธีสกัดกั้นสังฆกรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้ว ให้หมดไปโดยที่ชอบ

6.3.7 ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทาง ศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

6.3.8 ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรม-บาลี หรือ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการ ไหว้พระสวดมนต์บ้างที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้ศึกษาศีล ฟังธรรมตามวัดต่างๆ ได้ห้องได้อ่าน ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

6.3.9 ขวนขวายจัดหาเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับ ชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียน กิจการเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะ สงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่ จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะขึ้นดำเนินการ

ดังนั้นสรุปได้ว่า บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อาจจะออกมาใน ลักษณะของการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อารักขาและที่อื่นๆ การบรรยาย ธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดย ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เป็นการประจำหรือครั้งคราว (มานพ พลไพรินทร์, 2531, หน้า 270,272-273)

6.4 บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ หน้าที่ ทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการคือ

6.4.1 การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เริ่มต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ ในเรื่อง ปัจจัย 4

6.4.2 สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม เรียกร้องต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ดีขึ้น

6.4.3 คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรม ของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นทุกข์

บทบาททางสังคมที่พระสงฆ์ทำได้ดีที่สุดคือ บทบาททางด้านการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้หากพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายว่าทำไปเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา เพื่อแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้ว และเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ก็คือ การสังคมสงเคราะห์นั่นเอง (พระสุภวัณห์ หนูพริก, 2538, หน้า 41-42)

7. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจังหวัดสระบุรี

ตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร มีการยกเว้นสามเณรผู้รักรวมไม่ต้องเข้าเกณฑ์ทหาร ทางมหาเถรสมาคมจึงได้กำหนดองค์ของสามเณรผู้รักรวมขึ้น และจัดการสอบไล่ เพื่อให้สามเณรที่กำลังเรียนบาลีไม่ต้องสึกไปเป็นทหาร จึงเป็นต้นกำเนิดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรณานวโกวาทเพื่อทรงสอนพระภิกษุใหม่ผู้บวชชั่วคราว ระหว่างพรรษา เป็นเวลา 3 เดือน และเพื่อให้ได้ประโยชน์ทั่วไป จึงได้ให้ใช้หนังสือนวโกวาทเป็นแบบเรียน สำหรับนักธรรมชั้นตรี ทรงรณานวกรรมวิภาคปริจเฉท 2 เป็นแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นโททรงรณานววินัยมุขกับพุทธประวัติเล่ม 1,2,3 เป็นแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นเอกรวมทั้งได้ให้มีการแต่งเรียงความแก่กระทุรธรรมเพื่อให้นักเรียนรู้จักแต่งเทศน์และแสดงธรรมเป็น ในชั้นต่อมาเมื่อคฤหัสถ์มีความประสงค์จะเรียน และสอบความรู้นักธรรม ทางคณะสงฆ์ก็ได้จัดให้มีการสอบธรรม สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ ธรรมศึกษาตรี - โท - เอก ในส่วนของพระภิกษุสามเณรเรียกว่านักธรรม มีนักธรรมตรี - โท - เอก นักธรรมตรีจัดเป็นนวกภูมิเป็นบุพภาคของการเรียนบาลีประโยค 3 นักธรรมโทจัดเป็นมัชฌิมภูมิ เป็นบุพภาคของการศึกษาบาลีในชั้นประโยค 4 ถึง ประโยค 6 นักธรรมเอกจัดเป็นเถรภูมิเป็นบุพภาคของการศึกษาบาลีประโยค 7 ถึงประโยค 9 และเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า เปรียญธรรม (ป.ธ.) ซึ่งได้ใช้มาจนถึงทุกวันนี้

สำนักเรียนหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจังหวัดสระบุรี เป็นการจัดการศึกษาตามโครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นการจัดให้แก่ภิกษุสามเณรในพื้นที่จังหวัดสระบุรีดำเนินการจัดการเรียนการสอนใน 13 สำนักเรียนหรือโรงเรียน โดยเป็นการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ แบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) ซึ่งหลักสูตรนักธรรมที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน คือ กำหนดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาวิชาต่างๆ ดังนี้

1. เรียงความแก้กระทู้ธรรม คือ การหัดอธิบายธรรมให้คนอื่นเข้าใจอย่างมีที่มาที่ไป

2. ธรรมวิภาค คือ คำสอนของพระพุทธศาสนา

3. พุทธประวัติ คือ ประวัติหรือความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

4. วินัยบัญญัติ คือ ลีขาทที่พระภิกษุสามเณรพึงรู้และพึงปฏิบัติ

ซึ่งวิชาที่สอนทั้ง 4 วิชาอันเป็นการฝึกเทศนาสำหรับที่จะสั่งสอนคนอื่นต่อไป และการแปลท่องนิทานธรรมบทก็เพื่อให้สามารถอ่านภาษาบาลีได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตนเอง ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรียังมุ่งที่จะตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กล่าวคือ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ในพระพุทธศาสนาทั้งในด้านคำสอน ประวัติความเป็นมา และลีขาทที่จะต้องปฏิบัติ ตลอดจนจนสามารถอธิบายสั่งสอนผู้อื่นในเรื่องของพระพุทธศาสนาได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตนเอง เป็นสำคัญ และจากประกาศคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เรื่องกำหนดวิธีบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี ประจำปีพุทธศักราช 2548 คณะสงฆ์ได้ดำเนินการปรับปรุงวิธีบริหารการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมของสำนักเรียนคณะจังหวัดสระบุรี ประจำปีพุทธศักราช 2548 ให้มีประสิทธิภาพอันก่อให้เกิดประสิทธิผลแก่ทุกฝ่าย เป็นการพัฒนาพระสังฆาธิการ ครูผู้สอน และพระภิกษุสามเณร นักเรียน ให้มีความพร้อมสมแก่ตำแหน่งหน้าที่และภาวะ จึงได้กำหนดสถานที่ตั้งการเรียนการสอน บุคลากรผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ในแต่ละสำนักเรียนหรือโรงเรียน ตลอดจนกำหนดหน้าที่สำคัญดังนี้ (การประชุมพระสังฆาธิการ, 2548, หน้า 78-79)

1. รับผิดชอบนักธรรมชั้นตรี คือ เจ้าคณะตำบลนั้นๆ และเจ้าอาวาสของวัดที่จัดการเรียนการสอน นักธรรมชั้นโท คือ เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสที่จัดการเรียนการสอน นักธรรมชั้นเอก คือ เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาสของวัดที่จัดการเรียนการสอน มีหน้าที่คอยควบคุมดูแลให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยตลอดเวลาและคอยอำนวยความสะดวกให้แก่พระภิกษุสามเณรนักเรียน ครูสอน อาจารย์ผู้ปกครอง ผู้ช่วยอาจารย์ ผู้ปกครองและผู้ตรวจการตามสมควรแก่หน้าที่

2. ผู้กำกับดูแล คือ อาจารย์ผู้ปกครองพร้อมผู้ช่วย มีหน้าที่ไปประจำสถานที่จัดการเรียนการสอนทุกวันคอยกำกับดูแลพระภิกษุสามเณรนักเรียนหากรูปใดไม่เข้าห้องเรียนให้สอบถามเจ้าอาวาสพร้อมทั้งกำชับให้ส่งผู้อยู่ในปกครองไปเรียนทุกวัน หากครูสอนไม่ไปทำการสอนด้วยเหตุใดก็ตาม ให้ผู้กำกับดูแลพร้อมผู้ช่วยเข้าทำการสอนทันที แล้วรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้จังหวัดทราบโดยเสนอผ่านผู้ตรวจการ

3. ครูสอน มีหน้าที่สอนตามวิชาที่ได้รับมอบหมายหากพระภิกษุสามเณรรูปใดไม่เข้าห้องเรียนต้องแจ้งให้อาจารย์ผู้ปกครองหรือผู้ช่วยทราบเพื่อดำเนินการตามหน้าที่ทันที หากผู้รับผิดชอบไม่ไปทำหน้าที่ต้องรายงานให้จังหวัดทราบโดยเสนอผ่านผู้ตรวจการ

4. ผู้ตรวจการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี มีหน้าที่ออกตรวจตามสถานที่จัดการเรียนการสอนที่ได้รับมอบหมาย หากพบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับสถานที่และบุคคล อันอาจจะทำให้การเรียนการสอนไม่เรียบร้อย เสียหาย ให้รีบดำเนินการแก้ไขทันที และรายงานให้จังหวัดทราบทุกระยะ

นอกจากนี้เพื่อให้การเรียนรู้พุทธธรรมได้ดำเนินไปในแนวทางที่เหมือนกันทั่วประเทศการสอบธรรมสนามหลวงจึงเป็นมาตรฐานกลางที่จะวัดผลการเรียนการสอน ผลการสอบธรรมสนามหลวงจึงเป็นตัวบ่งชี้ ถึงคุณภาพการเรียนการสอนพุทธธรรมในแต่ละสำนักเรียนหรือโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสระบุรีได้จัดการเรียนการสอนภายใต้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตามหลักสูตรของแม่กองธรรมสนามหลวง

การจัดการเรียนการสอน

1. ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นวิธีการเชิงระบบ สามารถพิสูจน์และทดสอบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการเชิงระบบ ในขณะที่กระบวนการจัดการมีความหมายในเชิงการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตามขั้นตอนการดำเนินการข้างต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงหมายถึง วิธีการหรือกลวิธีในการใช้ความพยายามของครูที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล โดยในกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้น ต้องบูรณาการส่วนต่างๆ อย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับหลักการ ทฤษฎี ความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้เรียน ผู้สอน สื่อ รูปแบบวิธีการ ศิลปการสอน การวัดและการประเมินผล ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี

กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 21) ระบุว่า ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องสนับสนุนผู้เรียนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถ

ทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์กรและสังคมเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์หาทางแก้ไข โดยเฉพาะศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษโดยการเรียนรู้ในสาระต่างๆ นั้น ผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย
  2. ต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง
  3. ควรใช้รูปแบบ หรือ วิธีการที่หลากหลาย
  4. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง
  5. การเรียนรู้ด้วยตนเอง
  6. การเรียนรู้ร่วมกัน
  7. การเรียนรู้จากธรรมชาติ
  8. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
  9. การเรียนรู้แบบบูรณาการ
  10. การเรียนรู้คู่คุณธรรม
  11. ใช้กระบวนการจัดการ
  12. ใช้กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
  13. ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
  14. ใช้การบูรณาการเนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม
  15. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
- ลัดดา ศิริพันธ์ (2548, หน้า16-18) กล่าวถึงความหมายและแนวในการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้

แนวในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน สำหรับครูมี 4 ประการ ได้แก่

1. พร้อมให้ความช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (witness) คือความสามารถที่ครูเดินรอบๆ ห้องเรียนตลอดเวลาเข้ามามีส่วนร่วมในสถานการณ์ได้ทันที แต่ต้องหลีกเลี่ยงการขัดจังหวะการเรียนการสอน
2. การทำงานหลายๆ งานได้พร้อมๆ กันในเวลาเดียวกัน (overlapping) คือความสามารถที่ครูจะทำกิจกรรมมากกว่าหนึ่งกิจกรรมในเวลาเดียวกัน เช่น การจัดเรียนเป็นกลุ่มหรือเฉพาะบุคคล

3. ความลื่นไหลระหว่างการจัดการเรียนการสอน (momentum during lessons) คือ ความสามารถที่ครูจะจัดบทเรียนที่ทำให้นักเรียนชนะอุปสรรคและปัญหา และให้นักเรียนเห็นถึงการเตรียมความพร้อมของครูผู้สอน

4. ให้งานหลากหลายและท้าทาย (challenge and variety in assignments) คือ ความสามารถที่ครูจะจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายท้าทายความสามารถของนักเรียน

ระบบการเรียนการสอน คือ การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

การสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์ (situation) สภาพการณ์ (activities) เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์ (experience) ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ (learning) ได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นการสอนยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามในด้านกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา รวมทั้งความสามารถด้านอื่นๆ ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น จนสามารถดำรงชีพได้อย่างราบรื่นเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ซึ่งถือว่าเป็นจุดสูงสุดของการศึกษานั้นเอง การสอนมีความหมาย 2 นัย คือ

1. ความหมายอย่างแคบ การสอน หมายถึง การกระทำอันเป็นการอบรมสั่งสอนนักเรียนตามสถานศึกษาโดยทั่วๆ ไป

2. ความหมายอย่างกว้าง การสอน หมายถึง การจัดสภาพการณ์ การจัดสถานการณ์หรือจัดกิจกรรมอันเป็นการวางแผนการที่จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดำเนินไปด้วยความสะดวกรวมทั้งการเรียนที่จัดเป็นแบบฉบับต่างๆ หรือจัดกิจกรรมอื่นๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่มีพิธีรีตอง

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนต้องใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับวิธีการเรียนของผู้เรียน จะทำให้การเรียนของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและคงทนยั่งยืน ถ้าผู้เรียนได้รับการสอนที่สอดคล้องกับวิธีการเรียนที่ผู้เรียนชอบจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียนสูงขึ้น

2. ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

การสอนเป็นหน้าที่ของครู ถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงและมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมากเพียงใดก็ตาม แต่ความสำคัญและความจำเป็นของครูก็ยังคงมีอยู่ เนื่องจากครูคือผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการโดยรอบด้านขึ้นในตัว of นักเรียน ดังนั้นภารกิจหลักของครูก็คือการสอน หรือการให้การศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการที่จะให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ครูจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการศึกษา

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอน ครูจะต้องคำนึงถึงความสนใจ ความต้องการ และแรงจูงใจ ที่จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพ รู้จักคิด วิเคราะห์ มีส่วนร่วม และรู้จักแสวงหา

ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษามุ่งเน้นคุณภาพการศึกษาเป็นสำคัญ ดังนั้น ครูซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักจะต้องมีความรู้ ความสามารถ และเข้าใจในระบบการเรียนการสอน เป็นอย่างดี

3. กระบวนการจัดการเรียนการสอน

กระบวนการจัดการเรียนการสอน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ก่อนใช้กระบวนการเรียนการสอน

ผู้จัดกระบวนการเรียนการสอนต้องทำศึกษาหลักสูตร คู่มือครู แนวทางการจัดการเรียนการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์การสอน มาตรฐานการเรียนรู้ สารวิชา ความพร้อมของผู้เรียน ยึดถือเป็นปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมตลอดหลักสูตร งานวิจัย และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการด้านเนื้อหาสาระและวิธีการจัดการเรียนการสอน แล้วนำมาจัดวางแผนการสอนโดยออกแบบกระบวนการสอนและจัดทำแผนการสอน ตรวจสอบและปรับปรุง ก่อนใช้จริงจากผู้เชี่ยวชาญและจากการทดลองใช้ ปรับปรุงจนมีประสิทธิภาพแล้วจึงไปใช้สอน

3.2 ระหว่างการใช้กระบวนการเรียนการสอน

การจัดกระบวนการเรียนการสอนสามารถจัดได้ 2 นัย คือ

3.2.1 การจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยทั่วไป แบ่งออกได้ 6 ขั้นตอน

ดังนี้คือ

1) ชั้นเตรียมความพร้อมของผู้เรียนผู้สอน คือ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ การวัดประเมินผลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องก่อนสอน

2) ชั้นนำเข้าสู่บทเรียน ชั้นนี้เป็นชั้นดึงความสนใจของผู้เรียนทั้งหมด ให้มาสนใจกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจะดำเนินการขึ้นระหว่างสอน ชั้นนี้อาจใช้ได้หลายวิธี ตามความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ความสะดวกและสอดคล้องกับกิจกรรมและบทเรียนที่จะจัดขึ้น เช่น แสดงกิจกรรม แนะนำจุดประสงค์การเรียนรู้ ดูอุปกรณ์สอบทบทวน ประสพการณ์เดิม เริ่มต้นโน้มน้าว กล่าวคำถาม ทำท่าทาง ปูทางด้านซ้าย เล่านิทาน นำสถานการณ์มากล่าวอ้าง สร้างบรรยากาศรองสนองผู้เรียนที่สนใจนำในการเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความสนุกสนาน และเพลิดเพลินกับบทเรียน โดยมีปฏิสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างครูกับผู้เรียนและระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง

3) ชั้นสอนตามรูปแบบการสอน กระบวนการเรียนรู้ วิธีสอน เทคนิคการสอน และศิลปะการสอนต่างๆ ที่ถูกเลือกมาใช้ในการสอนที่ถูกออกแบบไว้ โดยชั้นนี้ถือเป็นการจัดประสพการณ์การเรียนรู้ที่ดีที่สุดแก่ผู้เรียนด้วยการบูรณาการ เนื้อหาสาระ กิจกรรม สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนเทคนิควิธีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วัย ประสพการณ์ของผู้เรียนอย่างเหมาะสม สามารถบรรลุคุณลักษณะ คุณภาพหรือพฤติกรรมที่ต้องการ

ให้เกิดขึ้นตามผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์โดยมีสื่อนวัตกรรม และเครื่องมือ การวัดผลเข้ามาร่วมดำเนินการอย่างเหมาะสมกับขั้นตอนที่กำหนด

4) **ขั้นสรุปบทเรียน** ขั้นนี้เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้ลงสรุปว่าสาระการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนจริงๆ มีอะไรบ้าง โดยอาจสรุปเฉพาะประเด็นหรือหัวข้อสำคัญๆ ดังที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ เป็นการย้ำสิ่งที่หลงเหลือจากการสอนของครูและการเรียนของผู้เรียนเมื่อกระบวนการเรียนการสอนสิ้นสุดลงไปแล้ว อาจสรุปด้วยการใช้การอภิปราย การจดบันทึก การย่อ การแต่งบทหรือกรอกรอง การจัดทำโครงการ การประเมินผลเหตุการณ์ การวาดภาพ การจัดทำผังความคิด เครือข่าย ฯลฯ

5) **ขั้นวัดผลและประเมินผล** ขั้นนี้เป็นขั้นที่ผู้เรียนตรวจสอบตนเองว่าได้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ตามเป้าหมายหรือไม่เพียงใดในสภาพที่เป็นจริง หลังกระบวนการเรียนการสอนสิ้นสุดลง การวัดผลการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาตนเองของผู้เรียนให้บรรลุศักยภาพสูงสุดของการพัฒนา ดังนั้น วิธีประเมินต้องใช้เครื่องมือหรือวิธีการที่หลากหลาย และเที่ยงตรง การประเมินผลที่ดีต้องประเมินทั้งก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังกระบวนการจัดการเรียนการสอนสิ้นสุดลง เพื่อครูผู้สอนสามารถนำผลการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้เรียนไปตัดสินผลการเรียน

6) **ขั้นส่งเสริมความแม่นยำและเปิดโอกาสให้ใช้จริงในชีวิตประจำวัน**

3.2.2 กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามกระบวนการเรียนรู้เฉพาะ

การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มีขั้นตอนเหมือนกับการจัดการเรียนการสอนทั่วไปตามข้อที่ 3.2.1 แต่ต้องจัดการสอนในข้อ 3) ตามกระบวนการเรียนรู้ที่นำมาใช้ให้ครบถ้วนหรือแม้ไม่ครบถ้วนแต่ก็สามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับบทเรียน วย ประสพการณ์และประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนได้ โดยกระบวนการดังกล่าวที่นำมาใช้สอน เช่น กระบวนการทักษะ 9 ขั้น กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการคิดวิจารณ์ญาณ กระบวนการสร้างเจตคติ กระบวนการสร้างทักษะ กระบวนการวิทยาศาสตร์ กระบวนการจำ และกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น (ชาญชัย ยมดิษฐ์, 2548, หน้า 66-70,88-94, 106-107)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

4.1 ด้านหลักสูตรการสอน

4.1.1 ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน คือ เป็นแนวทางให้เกิดการเรียนการสอน ถ้าขาดหลักสูตรแล้วกระบวนการเรียนการสอนก็ไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้นนักการศึกษาตลอดจนผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างกว้างขวางแตกต่างกันออกไปตามทัศนะและแนวคิดของนักศึกษแต่ละท่าน ดังนี้

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544, หน้า14) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 4 นัย คือ

1. หลักสูตร หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่ใช้สอน
2. หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน
3. หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอน
4. หลักสูตร หมายถึง สิ่งที่สังคมคาดหวังหรือมุ่งหวัง จะให้ผู้เรียนได้รับ

ช่าง บัวศรี (2542, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าหลักสูตรคือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

กาญจนา คุณารักษ์ (2540, หน้า14) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง โครงการหรือแผนข้อกำหนดอันประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมและวัสดุต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ความสามารถ โดยส่งเสริมให้เอากัดบุคคลไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตนเอง

กรมวิชาการ (2544, หน้า27-28) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า การเรียนรู้ทั้งมวลและประสบการณ์อื่นๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยจะต้องจัดทำสาระการเรียนรู้ทั้งรายวิชาที่เป็นพื้นฐานและรายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติมเป็นรายปีหรือรายภาค จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียนและกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์จากมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของการจัดหลักสูตรสถานศึกษา

ครราวน์ (Crow & Crow, 1980, p.250) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p.4) ได้ให้คำนิยาม หลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ การจัดเตรียมมวลประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลความมุ่งหมายทางการศึกษาอย่างกว้างๆ และจุดมุ่งหมายเฉพาะโรงเรียน

จากความหมายของหลักสูตรดังที่ได้กล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง เนื้อหา สาร และมวลประสบการณ์ ที่จัดให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้และผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

4.1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

ในตัวหลักสูตรจะวางองค์ประกอบของหลักสูตรเป็นหัวข้อสำคัญๆ เพื่อที่จะสามารถกำหนดแนวทางในการจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องและเป็นลำดับขั้นตอน นอกจากนี้ องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้อย่างสอดคล้องใกล้เคียงกัน ดังนี้

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า8-9) ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร
4. จุดประสงค์ของวิชา
5. เนื้อหา
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
8. การประเมินผล
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

และนอกจากนั้น เคอร์ (Kerr, 1968, p.16-17) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 4 ส่วน คือ

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
2. เนื้อหาความรู้
3. ประสบการณ์เรียน
4. การประเมินผล

ซึ่งสัมพันธ์กับ โบแชมพ์ (Beauchamp, 1975, p.107-109) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบสำคัญซึ่งจะต้องเขียนไว้ในเอกสารหลักสูตร 4 ประการ คือ

1. เนื้อหาสาระและวิธีการจัด
2. จุดมุ่งหมายทั่วไป
3. แนวการนำหลักสูตรไปใช้สอน
4. การประเมินผล

และสอดคล้องกับ ทาบา (Taba, 1962, p.14) ได้สรุป หลักสูตรควร จะประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ คือ

1. จุดหมายกับวัตถุประสงค์
2. เนื้อหาวิชาและประสบการณ์เรียนรู้
3. รูปแบบการเรียนการสอน
4. การประเมินผลการเรียนรู้

และสัมพันธ์กับกรมวิชาการ (2524, หน้า 4-5) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ ของหลักสูตร 8 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมาย คือ ความประสงค์หรือความต้องการทางการ ศึกษาและหลักสูตร
2. หลักการ คือ ทิศทางหรือแนวทางซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายของ หลักสูตร
3. โครงสร้าง คือ กลุ่มวิชาหรือรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร
4. จุดประสงค์ของการเรียนรู้แต่ละรายวิชา หมายถึง ความรู้ ทักษะ หรือทัศนคติบางประการ โดยเฉพาะรายวิชานั้นๆ ซึ่งนักเรียนจะต้องรู้ ต้องมี หรือต้อง ปฏิบัติ
5. เนื้อหารายวิชา คือ ประสบการณ์ต่างๆ ทั้งทางตรงและ ทางอ้อมที่กำหนดไว้สำหรับรายวิชานั้นๆ อันจะช่วยให้บรรลุถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้
6. สื่อการเรียน คือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติที่ต้องการ
7. วิธีการสอน ย่อมช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น
8. การประเมินผล คือ เมื่อสอนไปแล้วจะต้องวัดดูว่านักเรียนได้ เกิด มีความรู้ความเข้าใจ และทักษะตามนัยของจุดประสงค์ของการเรียนรู้เพียงใดหรือไม่ และ จะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรต่อไป

จากแนวคิดดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของหลักสูตรที่ตั้งที่ นักการศึกษาได้กำหนดไว้ข้างต้นจะเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญ ควรมี องค์ประกอบ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นสิ่งกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จะให้เกิดแก่ผู้เรียน
2. เนื้อหาวิชาที่เป็นสาระสำคัญของความรู้ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นจุดหมายปลายทางและเนื้อหาวิชาเป็นสื่อที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา
4. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบ และติดตามผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพียงใด

ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรจะเป็นแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้องค์ประกอบของหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน มีจุดประสงค์และรายละเอียดแต่ละระดับชั้นดังนี้

1. จุดประสงค์หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แยกตามรายวิชา มีดังนี้ (พระธรรมเจดีย์ เจ้าคณะภาค 13, 2549, หน้า 3-19)

1.1 วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม จุดประสงค์มีดังนี้

- 1) นักเรียนรู้จักคุณค่าของธรรมะ รู้จักรับผิดชอบชีวิต และรู้จักประยุกต์ธรรมะใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในปัจจุบัน สามารถสื่อออกมาโดยการเรียงความได้
- 2) นักเรียนเข้าใจหลักเกณฑ์และวิธีการแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม
- 3) นักเรียนสามารถใช้ภาษาและสำนวนในการพรรณานำเนื้อความได้อย่างกลมกลืน มีอรรถรส
- 4) นักเรียนรู้จักเปรียบเทียบธรรมะ กับเรื่องตัวอย่างที่ยกขึ้นมาได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน
- 5) นักเรียนสามารถจำธรรม และนำไปเผยแผ่ได้ โดยการเรียงความ หรือการบรรยายธรรม

1.2 วิชา ธรรมะ จุดประสงค์มีดังนี้

1) นักเรียนสามารถจำหัวข้อธรรมะในหมวดที่เรียน และเข้าใจธรรมะในแต่ละหัวข้อได้

2) นักเรียนเข้าใจความหมาย และอธิบายถึงประโยชน์ของธรรมะแต่ละหัวข้อได้

3) นักเรียนสามารถประยุกต์ธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตนเองได้

4) นักเรียนสามารถจะอธิบายและตอบปัญหาข้อสงสัยของผู้อื่นเกี่ยวกับธรรมะที่ได้เรียนมาได้อย่างถูกต้อง

5) นักเรียนรู้จักการนำธรรมะที่เหมือนหรือใกล้เคียงกันในหัวข้อต่างๆ มาเปรียบเทียบกันได้

1.3 วิชา พุทธ

1) นักเรียนสามารถจำเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ ด้านวัน/เวลา/สถานที่ รวมทั้งชื่อบุคคลและสถานที่ต่างๆ ได้

2) นักเรียนเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ในพุทธประวัติทั้งส่วนที่เป็นอภินิหารและธรรมะ

3) นักเรียนสามารถอธิบายและตอบคำถามที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธประวัติ และประวัติพระพุทธศาสนาได้

4) นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาแล้วทั้งด้านเจริญและด้านเสื่อม

5) นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาสามารถแนะนำผู้อื่นได้

1.4 วิชา วินัย จุดประสงค์มีดังนี้

1) นักเรียนสามารถจำวินัยบัญญัติในระดับชั้นที่ศึกษา และเข้าใจความหมายวินัยบัญญัตินั้นได้อย่างถูกต้อง

2) นักเรียนได้เรียนรู้จุดประสงค์และเป้าหมายของวินัยบัญญัติที่ศึกษาได้ดี

3) นักเรียนสามารถนำหลักในพระวินัยมาวินิจฉัยตัดสินเหตุการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

4) นักเรียนสามารถอธิบายและตอบปัญหาที่เกี่ยวกับพระวินัยในพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง

2. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ที่ประกาศใช้ในปัจจุบันมี รายละเอียดดังนี้ (สอบธรรมสนามหลวงของแผนกธรรม, 2548, หน้า 5-7)

2.1 นักธรรมชั้นตรี

2.1.1 วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย 1 สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้งชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ 2 หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

2.1.2 วิชาธรรม ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ

2.1.3 วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ศาสนพิธีเล่ม 1

2.1.4 วิชาวินัย ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ วินัยมุขเล่ม 1

2.2 นักธรรมชั้นโท

2.2.1 วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 2 ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบ ไม่น้อยกว่า 2 สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้งชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ 3 หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

2.2.2 วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป ใช้หนังสือธรรมวิภาคและปริเฉทที่ 2

2.2.3 วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธธานุพุทธประวัติ อ้นกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคัตติกา ปฐมสมโพธิ กกา พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และ ศาสนพิธีเล่ม 2 ขององค์การศึกษา

2.2.4 วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม 1-2 (ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรี ในสนามหลวงมาแล้ว)

2.3 นักธรรมชั้นเอก

2.3.1 วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 3 ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบ ไม่น้อยกว่า 3 สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่

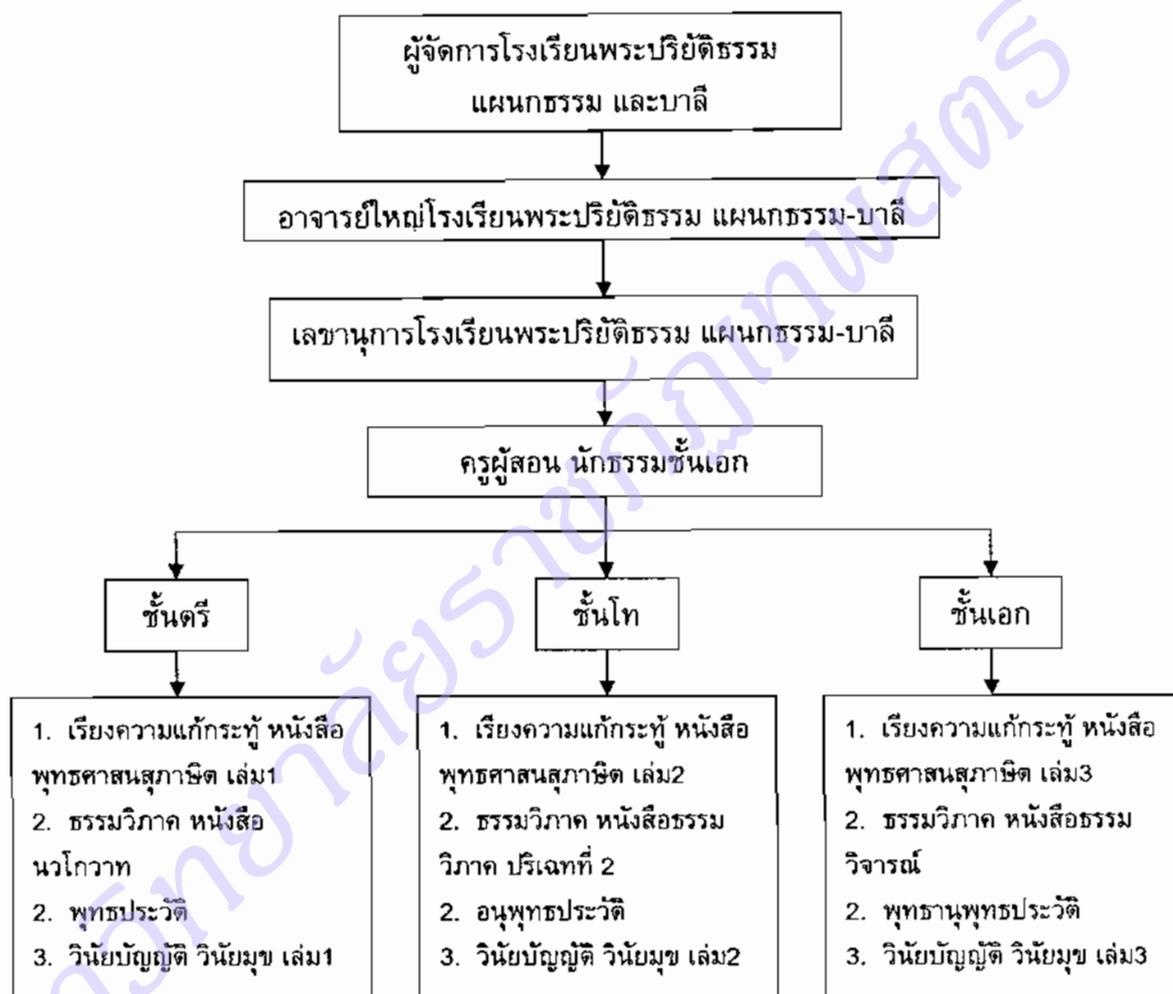
จะซ้ำคำภีร์ได้ไม่ห้าม สุภานิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง
ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ 4 หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

2.3.2 วิชาธรรม แก่ปัญหาธรรมโดยปรมาตถเทศนา ใช้
หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมาตถปฏิบัติ และสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน
มหาสติปัฏฐาน คิริมานนทสูตร

2.3.3 วิชาพุทธ แก่ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติ กับข้อธรรม
ในท้องถิ่นเรื่องนั้น ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม 1-2-3 ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระ
พระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา
พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

2.3.4 วิชาวินัย แก่ปัญหาวินัยมีสังฆกรรมเป็นต้น ใช้หนังสือ
วินัยมุขเล่ม 3 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นเอก ต้องได้ประโยค
นักธรรมชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว)

นอกจากนี้สภาพการจัดการการเรียนการสอนในปัจจุบันจะดำเนินการ
โดยมอบหมายให้อาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนที่จบนักธรรมชั้นเอกแล้ว (มหาเปรียญ ป.ธ.3 ขึ้นไป)
รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแต่ละรูปมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหา และมี
คุณวุฒิ วิทยุติ ประสพการณ์ในการสอนแตกต่างกันไป และสอนด้วยวิธีการบรรยายเป็นส่วน
ใหญ่ แต่จะมีผู้อำนวยการ อาจารย์ใหญ่ และเลขานุการโรงเรียนเป็นผู้กำหนดนโยบายใน
การจัดการเรียนการสอนให้อยู่ภายใต้กรอบของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งมี
รายละเอียดของหลักสูตรแตกต่างกันตามระดับชั้นดังนี้ (พระมหาพรเทพ นนทจฺนุโท, 2550,
กุมภาพันธ์ 13)

ภาพ 4 รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสระบุรี

4.1.3 ลักษณะของหลักสูตร

ลักษณะของหลักสูตร หมายถึง รูปแบบของหลักสูตรที่เกิดจากการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมประสบการณ์

สิทธิพล เวียงธรรม (2547, หน้า 37-40) ได้จัดลักษณะของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (the competency – based curriculum)

หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ เป็นหลักสูตรที่กำหนดความสามารถ ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนแต่ละระดับการศึกษาไว้เป็นเกณฑ์ ซึ่งจะสอดคล้องกับวุฒิภาวะและ พัฒนาการของวัยในแต่ละระดับการศึกษา ทักษะและความสามารถในแต่ละระดับจะถูก กำหนดให้มีความต่อเนื่องกัน โดยที่ทักษะและความสามารถในเบื้องต้นจะเป็นฐานสำหรับการ เพิ่มพูนทักษะและความสามารถต่อ ๆ ไป หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1.1 กำหนดทักษะและความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนโดยอาศัย หลักการของทฤษฎีพัฒนาการและทฤษฎีการเรียนรู้ไว้เป็นเกณฑ์มาตรฐาน

1.2 ทักษะและความสามารถเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นเร็ว – ช้า ต่างกัน ในแต่ละด้านหรือแต่ละคน ดังนั้นลักษณะของหลักสูตรจึงแบ่งเป็นช่วงชั้นเพื่อให้เป็นช่วงเวลา ของการพัฒนาให้ถึงเกณฑ์มาตรฐาน

1.3 กำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้

นอกจากนี้มีหลักสูตรอีก 2 ลักษณะที่ ชำรง บัวศรี (2532, หน้า164-174) กล่าวไว้ ได้แก่

2. ลักษณะหลักสูตรบูรณาการ (the integrated curriculum)

หลักสูตรบูรณาการ คือ หลักสูตรที่โครงสร้างของเนื้อหาวิชา มีลักษณะเป็น สหวิทยาการ (inter – disciplinary) คือ มีการผสมผสานอย่างกลมกลืนของ ความรู้เรื่องต่าง ๆ องค์ประกอบของการเรียนรู้ทุกด้าน (ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะ พิสัย) และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นสหวิทยาการด้วย ในหลักสูตรบูรณาการเนื้อหาวิชาจะมี ลักษณะเป็นหัวข้อกิจกรรมหรือหัวข้อปัญหา ซึ่งการผสมผสานเชื่อมโยงเพื่อหาความรู้จะต้อง พยายามให้เกิดบูรณาการในลักษณะดังต่อไปนี้ทุกลักษณะ คือ

2.1 บูรณาการระหว่างความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ หมายความว่า เนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนจะได้รับนั้น ผู้เรียนจะต้องมีวิธีการหรือกระบวนการที่จะได้รับ ความรู้นั้น ๆ อย่างชัดเจน

บูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทาง จิตใจ หมายความว่า การเกิดความรู้ใด ๆ นั้นจำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องเกิดความรู้สึก เช่น ความ ตระหนักรู้ในประโยชน์หรือคุณค่าของความรู้นั้น

บูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ หมายความว่า เมื่อ ผู้เรียนได้รับความรู้ใด ๆ จะต้องก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตามความรู้นั้น ๆ ด้วย

บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในวิถีชีวิตของผู้เรียน หมายความว่าผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่มียู่ในวิถีชีวิตหรือนำสิ่งที่ป็นอยู่ มียู่ในวิถีชีวิตมาให้เรียน

4.1.4 ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรที่ดีจะส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษานักการศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้ ดังนี้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า19-20) ได้กล่าวถึงลักษณะหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หลักสูตรที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. ตรงกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา
2. ตรงตามลักษณะของการพัฒนาการของเด็กวัยต่างๆ
3. ตรงตามลักษณะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติ
4. มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และมีการพัฒนาทุกด้าน
5. สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ จัดวิชาทักษะ และวิชาเนื้อหาให้เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกด้าน
6. หลักสูตรที่ดี ควรสำเร็จขึ้นด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อให้ได้ผลดีควรจัดทำเป็นรูปคณะกรรมการ
7. หลักสูตรที่ดี จะต้องยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ เช่น
  - 7.1 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
  - 7.2 ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติ
  - 7.3 ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันแสดงลักษณะสังคม
  - 7.4 ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์
  - 7.5 ความเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางจิตวิทยา
  - 7.6 ความเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษา
  - 7.7 ความเปลี่ยนแปลงในจุดประสงค์ของการศึกษาซึ่งมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีสัจการแห่งตน มีความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ

7.8 วิวัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรม และภาวะความเป็นอยู่ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการปกครองประเทศที่เปลี่ยนไป

7.9 ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆ ได้แก่ การบริหารทางการศึกษา อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา วิธีการสอนและการประเมินผลทางการศึกษา

8. หลักสูตรที่ดีจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ต่อเนื่องกันไป และต้องเรียงลำดับยากง่ายไม่ให้ขาดตอนจากกัน

9. หลักสูตรที่ดีจะต้องเพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นแก่เด็ก

10. หลักสูตรที่ดีจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างผาสุก

11. หลักสูตรที่ดีย่อมส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่มมีความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต

12. หลักสูตรที่ดีจะต้องส่งเสริมให้เด็กทำงานเป็นอิสระ และทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อพัฒนาให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย

13. หลักสูตรที่ดีย่อมบอกแนวทาง วิธีสอนและอุปกรณ์สื่อการสอน ประกอบเนื้อหาสาระที่จะสอนไว้อย่างเหมาะสม

14. หลักสูตรที่ดีย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา เพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

15. หลักสูตรที่ดีจะต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ

16. หลักสูตรที่ดีต้องส่งเสริมให้เด็กแก้ปัญหา

17. หลักสูตรที่ดีต้องจัดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตของเด็ก

18. หลักสูตรที่ดีต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลายๆ อย่าง เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละบุคคล

19. หลักสูตรที่ดีจะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมแก่การนำไปปฏิบัติและสะดวกแก่การวัดและประเมิน

เซเลอร์ และ อเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p.44) กล่าวว่า หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. เนื้อหาของหลักสูตรครอบคลุมข้อมูลที่ได้จากนักเรียน สังคม กระบวนการเรียนการสอน และความรู้ที่ควรได้รับหรือไม่อย่างไร

2. มีจุดหมายไว้ชัดเจน

3. กระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนมีโอกาสก้าวหน้าและมีอิสระในการพัฒนาความสามารถ ความสนใจ
4. นักเรียน และครูมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับแผนการเรียนต่างๆ
5. จุดหมายที่สำคัญมีความสอดคล้องกับโอกาสที่จะเรียนภายในกลุ่ม
6. มีความเหมาะสมคล่องตัวที่จะนำไปใช้อย่างจริงจังหรือไม่
7. แผนงานเหมาะสมกับศูนย์กลางการศึกษาในโรงเรียนหรือไม่
8. ความต้องการเป็นแรงดันจากภายนอก ได้รับการพิจารณาผ่านกระบวนการที่กำหนดไว้สมควรหรือไม่
9. แผนงานของหลักสูตรมีความกว้างขวางหรือไม่
10. กลุ่มที่รับผิดชอบในการวางแผนการนั้นเป็นตัวแทนของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชน โดยส่วนรวมและกลุ่มอาชีพผู้ปกครอง

จากทัศนของนักวิชาการทางการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า หลักสูตรที่ดีจะต้องมีชัดเจนเหมาะสมกับผู้เรียนและสังคม มีความสอดคล้องในทุกด้าน สามารถสนองตอบต่อความต้องการของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ถ้าเรามีหลักสูตรที่ถูกต้องเหมาะสมการเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางในเรื่องการศึกษาจะเป็นไปโดยราบรื่น สามารถสร้างลักษณะสังคมที่ดีในอนาคตโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือได้อย่างเต็มภาคภูมิ

4.2 ด้านการวางแผนการสอน

4.2.1 ความหมายของการวางแผนการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2543, หน้า186) กล่าวว่า การวางแผนการสอนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการสอน เป็นการเตรียมการล่วงหน้าก่อนสอนโดยใช้ข้อมูลต่างๆ ที่รวบรวมได้จากการดำเนินงานตามระบบการสอน

ในขณะที่ อภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า186) กล่าวว่า การวางแผนการสอน คือการเตรียมการสอนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางการสอนของครูอันจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วน บุญชม ศรีสะอาด (2541, หน้า 43) กล่าวว่า การวางแผนและเตรียมการสอนเป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะสอนใครในเนื้อหาใด สอนเมื่อใด สอนอย่างไร และเพื่อให้เกิดอะไร การวางแผนและเตรียมการสอนมีหลายลักษณะ เช่น การวางแผนระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว และการวางแผนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

สรุป การวางแผนการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบการสอน ซึ่งเป็นกำหนดการเตรียมการล่วงหน้าสำหรับความพร้อมในการสอน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของครู ในระดับต่างๆ ของการวางแผนระยะยาว ระยะกลาง ระยะสั้น และการวางแผนเฉพาะเรื่อง

4.2.2 ความสำคัญของการวางแผนการสอน การวางแผนการสอน มีความสำคัญต่อครูในลักษณะต่างๆ กันดังนี้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า196) กล่าวว่า การวางแผนการสอน อำนาจประโยชน์ต่อผู้สอนดังนี้

1. ช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้สอนได้สอนตามขั้นตอน
2. ช่วยกำหนดทิศทางการสอนว่าจะดำเนินไปในทิศทางใด
3. ช่วยให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายเพราะจัดทำวัตถุประสงค์ตาม

หลักสูตร

4. ช่วยให้การสอนบรรลุผลตามที่ต้องการ
5. เป็นเอกสาร หลักฐาน หลังการสอนสิ้นสุดลง
6. ช่วยสร้างศรัทธาต่อครูจากนักเรียนเพราะความสำเร็จจากการ

สอน

ส่วน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (25343, หน้า195) กล่าวว่า การวางแผนช่วยให้การทำงานเป็นระบบทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ

โคล และ ชาน (Cole and Chan, 1994, p.84-85) ระบุว่า การวางแผนการสอนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับการเลือกสรรและการออกแบบวิธีการสอนที่เหมาะสม โดยนำหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับความคิดด้านการสอนและรายการ และความคิดรวบยอดที่ถูกจัดเป็นสาระสำคัญออกมาให้เห็นการวางแผนและการเตรียมการสอน

การวางแผนการสอนจึงช่วยให้ครูเกิดความมั่นใจในการสอนตามทิศทาง และตามขั้นตอนที่ออกแบบไว้ สามารถที่จะเตรียมปัจจัยต่างๆ ในการสอนอย่างเป็นระบบ สามารถทำนายผลสำเร็จจากการสอนได้ ดังคำที่ว่า วางแผนดีมีชัยในการสอนไปกว่าครึ่งหนึ่ง

4.2.3 ความสำคัญของแผนการสอน

แผนการสอนถือว่าเป็นหัวใจของการทำหน้าที่ด้านวิชาชีพครูในปัจจุบัน เพราะถ้าเปรียบชานาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ครูเป็นกระดูกสันหลังของการศึกษา ดังนั้นแผนการสอน จึงเปรียบเหมือนเคียวของชานามีความสำคัญต่อครูในประเด็นต่อไปนี้ คือ

- 1) เป็นแผนที่นำทางในการสอนของครู
- 2) เป็นสิ่งแสดงความรู้ความสามารถในการสอนของครู

- กับผู้เรียน
- 3) เป็นเครื่องมือสร้างปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารการสอนของครู
  - 4) เป็นเอกสารการเรียนด้วยตนเองสำหรับนักเรียน
  - 5) เป็นเครื่องมือในการแสดงผลการปฏิบัติงานหลังการสอนของครู
  - 6) เป็นพื้นฐานในการพัฒนาวิชาชีพตามมาตรฐาน
  - 7) เป็นนวัตกรรมทางวิชาชีพของครู

ดังนั้น แผนการสอนจึงเป็นเอกสารข้างกายครูในการปฏิบัติงานทางวิชาชีพที่ใกล้ตัวครูมากที่สุด เพราะจะทำให้ศิษย์เจริญรุ่งเรือง ครูจะเจริญก้าวหน้าหรือไม่เพียงใด ก็ล้วนแต่มีรากฐานการปฏิบัติงานตามแผนการสอนนั่นเอง และในการจัดทำแผนการสอนจึงต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วนอย่างยิ่งกับเรื่องนี้

ข้อสำคัญในการทำแผนการสอนก็คือ ไม่มีแผนการสอนมาตรฐานเดียว หรือสูตรสำเร็จเชิงคัมภีร์การสอน เพราะยังไม่เคยมีวิธีสอนใดดีที่สุดสำหรับทุกเนื้อหาทุกสภาพของนักเรียน แต่จะเปิดโอกาสให้เป็นแผนการสอนที่หลากหลายแม้จะสอนวิชาเดียวกัน เพราะสภาพปัญหา ความสนใจ ความต้องการ ความพร้อมมาก็อาจคิดค้นเทคนิควิธีการสอนหรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ตนค้นพบสอดแทรกลงในแผนการสอนของตนได้ และขอให้พึงระลึกเสมอว่าแผนการสอนของโรงเรียนแต่ละแห่งย่อมเหมาะกับโรงเรียนของตนที่สอนเท่านั้น

4.2.4 หลักการวางแผนการสอน ในการวางแผนการสอนนั้นมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

โคล และ ชาน (Cole and Chan, 1994, p.84-86) กล่าวว่า หลักในการวางแผนการสอนเป็นการกำหนดการต่างๆ ในขอบเขตที่กำหนดไว้สู่การปฏิบัติจากหน่วยการสอนจนถึงบทเรียนแต่ละบุคคล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นกำหนดความคิดรวบยอด (conceptual stage) เป็นขั้นตรวจสอบเป้าหมาย จุดหมาย วัตถุประสงค์ หรือคำอธิบายรายวิชาที่ต้องการตามหลักสูตรว่ามีทิศทางอย่างไร
2. ขั้นสร้างนิยาม (definitional stage) ขั้นนิยามเป็นขั้นซึ่งต่างจากความคิดรวบยอดในข้อ 1 ว่ามีสิ่งใดเกี่ยวข้องและมีขอบเขตแค่ไหน เช่น เนื้อหาสาระ วัตถุประสงค์ การเรียนการสอน และข้อจำกัดต่างๆ ด้านปัจจัยและสภาพการณ์ต่างๆ
3. ขั้นพัฒนา (developmental stage) ขั้นนี้เป็นขั้นพัฒนาต่อจากนิยามข้อ 2ว่าจะใช้ยุทธวิธีการสอนอย่างไร สื่ออะไรบ้าง และโครงร่างแผนการสอนก็ถูกกำหนดขึ้น
4. ขั้นปฏิบัติการ (operational stage) ขั้นนี้เป็นขั้นที่สื่อต่างๆ และแผนการสอนถูกแสดงให้เห็นภาพของการใช้

5. ขั้นประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียน (progressive stage) ขั้นนี้เป็นขั้นมุ่งวัดความก้าวหน้าในผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งในส่วนของกระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นหลังการเรียนรู้สิ้นสุด

ปรีชา คัมภีรปกรณ (2538, หน้า 224) กล่าวว่า ในการสอนให้ประสบความสำเร็จนั้น ครูต้องมีการวางแผนและเตรียมการสอน ดังนี้

1. จัดทำแผนการสอน ซึ่งประกอบด้วย เรื่องที่จะทำการสอน มโนคติ วัตถุประสงค์การสอน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอนและแนวการประเมินผล
2. ศึกษาเพิ่มเติมและรวบรวมประเด็นสาระที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหา วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่ระบุไว้ในแผนการสอน
3. จัดหาหรือผลิตสื่อการสอนที่จะใช้ในการสอนตามกิจกรรมที่ระบุไว้ในแผนการสอน
4. จัดทำหรือเตรียมแบบประเมินก่อนและหลังเรียนตามเนื้อหาที่สอน
5. ทดลองสอนหรือ "ซ้อม" สอนเพื่อประเมินจุดอ่อนทั้งด้านเวลา กิจกรรมที่ใช้

หลักการวางแผนข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการทำการสอน ศึกษาเนื้อหาเพิ่มเติม หาสื่อการเรียนการสอน จัดทำแบบประเมินผลและทดลองสอนก่อนสอนจริง

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540, หน้า197) กล่าวว่า ลักษณะการวางแผน การสอนต้องจัดทำ 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. จัดทำเป็นกำหนดการสอน
2. จัดทำเป็นแผนการสอน

ลักษณะข้างต้นพิจารณาความสำคัญจากส่วนขององค์ประกอบของแผนการสอนเป็นสำคัญ ในขณะที่บางท่านพิจารณาในส่วนอื่นๆ ด้วย เช่น บุญชม ศรีสะอาด (2541, หน้า 44,) กล่าวว่า การวางแผนการสอนต้องมีหลักดังนี้

1. ใช้เวลาวางแผนล่วงหน้าอย่างเพียงพอ
2. วางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
3. วางแผนให้ครบองค์ประกอบของแผนการสอน
4. วางแผนในรูปของคณะกรรมการ
5. วางแผนโดยเน้นความเป็นไปได้จริง รอบคอบ พิจารณา

แนวโน้มในอนาคต

6. ศึกษาแผนงานและนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
7. ประเมินผลและปรับปรุงให้เหมาะสม สมบูรณ์มากขึ้น

เมื่อพิจารณาหลักการวางแผนข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีอยู่ 3 ส่วนใหญ่ คือ

1. การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องสอน ได้แก่ การศึกษาเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของหลักสูตร ขอบเขตเนื้อหา พิจารณาข้อจำกัดและบริบทที่แวดล้อม
2. ทำกำหนดการสอน ได้แก่ โครงการสอน และแผนการสอนทั้งระยะยาวและระยะสั้น
3. ทดลองสอนก่อนสอนจริงเพื่อประเมินความพร้อมก่อนสอน

ในการวางแผนการสอนควรมีหลักในการวางแผน ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของหลักสูตรในระดับต่างๆ ให้ถ่องแท้
2. กำหนดขอบเขตภารกิจในการสอนแต่ละส่วนให้ชัดเจน
3. สำรวจทรัพยากร บริบทสภาพแวดล้อม และแนวโน้มทางการสอน
4. พิจารณาลักษณะวัย พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และธรรมชาติของผู้เรียนตามหลักการและทฤษฎี และสภาพความเป็นจริง
5. ออกแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละส่วนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. เตรียมการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อวัดผลความก้าวหน้าของผู้เรียน ขณะเดียวกันก็เตรียมการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนด้วย
7. ทดลองสอนก่อนนำไปสอนในสถานการณ์จริง

4.2.5 ขั้นตอนในการทำแผนการสอน

- 1) เมื่อทราบว่าจะสอนวิชาใด จำนวนคาบ/สัปดาห์ ที่ชั่วโมง และจำนวน 1 ภาคเรียนมีกี่สัปดาห์ หักกิจกรรมของโรงเรียน วันหยุดราชการออกที่เหลือก็จะเป็นเวลาใช้สอนจริง
- 2) ศึกษาเป้าหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหมวดวิชา กลุ่มวิชานั้น ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมเสนอแนะจากคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตร ศึกษาคู่มือการใช้หลักสูตร เพื่อจะใช้ข้อมูล
- 3) กำหนดโครงสร้างของเนื้อหาสาระ และจุดประสงค์การเรียนการสอนของวิชานั้น โดยใช้ข้อความจุดประสงค์ปลายทาง ใช้คำอธิบายเชิงเนื้อหาเป็นกรอบเนื้อหา ใช้เอกสารอื่นๆ มากำหนดเป็นเนื้อหาสาระย่อยๆ ที่จะบรรจุลงในแผนการสอนเป็นตลอดภาคเรียน
- 4) สร้างรายงานโครงสร้างที่จะสอน โดยนำจำนวนคาบหรือชั่วโมงในภาคเรียนนั้นมากำหนด หรือในชั้นนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า แนวการสอน

5) ออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเขียนเนื้อหาสาระลงในแผนการสอนให้ครบถ้วน ดังต่อไปนี้

- (1) หัวข้อเรื่องย่อยๆ
- (2) จำนวนคาบ/ชั่วโมงของแต่ละหัวข้อ
- (3) จุดประสงค์การเรียนรู้
- (4) สาระสำคัญโดยสรุป
- (5) กิจกรรมการเรียนการสอน
- (6) การใช้สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน
- (7) การวัดผลประเมินผล

สรุป การทำแผนการสอนมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจะต้องจัดทำขึ้น เพราะไม่มีแผนการสอนใดที่เป็นมาตรฐาน และไม่มีวิธีสอนใดที่ดีที่สุด การจัดทำแผนการสอน ผู้สอนจะต้องจัดทำขึ้นเอง เพื่อให้เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและสภาพปัญหา ความสนใจ ความต้องการความพร้อมของผู้เรียน โรงเรียนและชุมชน ผู้สอนจะต้องคิดค้นเทคนิควิธีสอน และนำนวัตกรรมมาใช้สอดแทรกลงไปแผนการสอน แผนการสอนจึงเตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า ซึ่งผู้สอนจะต้องเตรียมบทเรียน แนวการสอน เนื้อหาวิชา สื่อการเรียนการสอน นับตั้งแต่ความรู้ ความสามารถในเรื่องสื่อการเรียนการสอน จิตวิทยาการเรียนรู้ วิธีสอน ไปจนถึงการวัดผลประเมินผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนด้วย

4.2.6 รูปแบบของแผนการสอน

แผนการสอน มีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้จะเลือกแบบใด โดยทั่วไปมีรูปแบบ 2 รูปแบบที่เป็นที่นิยมดังนี้

1) แผนการสอนแบบบรรยาย เป็นการลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบของแผนการสอนตั้งแต่

- (1) วิชา.....เรื่อง.....ชั้น.....เวลา.....
- (2) หัวเรื่อง / เนื้อหา ที่เป็นความคิดรวบยอด
- (3) วัตถุประสงค์ หรือจุดประสงค์ เรื่องผลการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้น
- (4) กิจกรรมการสอน หรือสภาพการเรียนการสอน หรือเหตุการณ์การสอน
- (5) สื่อการสอน
- (6) การวัดและประเมินผล

2) แผนการสอนแบบตาราง

วิชา.....ชั้น.....

หน่วย / จุดประสงค์ที่.....เรื่อง.....คาบ.....

เนื้อหา	จุดประสงค์	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อการสอน	หมายเหตุ

(ชาญชัย ยมดิษฐ์, 2548, หน้า 357-360)

ตัวอย่างแผนการสอนแบบตาราง

แผนการเรียนรู้วิชาอนุพุทธประวัติ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

เนื้อหา	กิจกรรม	วิธีการสอนสื่อการสอน	การประเมินผล
ประวัติพระเถระ หัวข้อ 1. ประวัติพระอัญญา- โกณฑัญญเถระ 2. ประวัติพระวชิรเถระ 3. ประวัติพระภัททีย- เถระ 4. ประวัติพระมหานาม เถระ 5. ประวัติพระอัสสชเถระ แนวปัญหาที่ออกสอบ บ่อยเกี่ยวกับพระเถระทั้ง 5 รูป	- แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่ม ให้ แต่ละกลุ่มรับผิดชอบ ประวัติของพระเถระแต่ละ รูป แล้วให้ตัวแทน กลุ่มออกมาเล่าอธิบาย หน้าชั้น - ให้แต่ละกลุ่มตั้งคำถาม 1-3 ข้อ ถามกลุ่มที่ ออกมาอธิบาย - ผู้เรียนเขียนคำตอบ เป็นรายบุคคล	- นำเข้าสู่บทเรียน - อธิบายความหมายของ อนุพุทธบุคคล - อธิบายประวัติของพระ เถระทั้ง 5 รูป ตาม เหตุการณ์สำคัญใน ประวัติของแต่ละรูป - นำปัญหาที่สนามหลวง ออกสอบบ่อยมาให้ ผู้เรียนตอบ	- ผู้เรียนอธิบายประวัติ ของพระเถระแต่ละรูปได้ ด้วยสำนวนภาษาของ ตนเอง - ผู้เรียนเห็นคุณค่าและ ประยุกต์คุณธรรมของ พระเถระทั้ง 5 รูปมาเป็น แนวทางประพฤติปฏิบัติ ได้ - ผู้เรียนสามารถตอบ แนวปัญหาสนามหลวง ได้อย่างถูกต้อง - กรณีที่รูปใดตอบปัญหา ไม่ถูกต้อง ให้ทบทวน เนื้อหาและทำรายงาน เสนอใหม่เป็นรายบุคคล

ที่มา : (พระธรรมเจดีย์ เจ้าคณะภาค 13, 2549, หน้า 33)

4.2.7 การวางแผนการสอนหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรีประกอบด้วยกิจกรรมแยกตามรายวิชาดังต่อไปนี้ (พระธรรมเจดีย์ เจ้าคณะภาค 13, 2549, หน้า 3-19)

- 1) วิชา เรียงความแก้กระทู้ธรรม ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้
  - (1) ผู้สอนต้องอธิบายหลักเกณฑ์ และวิธีการแต่งเรียงความตามที่สนามหลวงกำหนดให้นักเรียนเข้าใจ
  - (2) ผู้สอนต้องยกตัวอย่างในการใช้ภาษา และการใช้สำนวนในการเรียงความให้นักเรียนดู
  - (3) ฝึกให้นักเรียนท่องจำพุทธภาษิตหมวดต่าง ๆ ได้อย่างน้อยหมวดละ 1 ภาษิต
  - (4) ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัด เพื่อวัดผลการเรียนของนักเรียน
  - (5) จัดทำสถิติการทำแบบฝึกหัดของนักเรียน เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ และการพัฒนาภูมิความรู้ของนักเรียน
- 2) วิชา ธรรมะ ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้
  - (1) ฝึกให้นักเรียนท่องจำธรรมะในหมวดต่าง ๆ ได้
  - (2) ผู้สอนต้องอธิบายความหมาย ประโยชน์ และหลักปฏิบัติของธรรมะแต่ละหัวข้อ พร้อมยกตัวอย่างให้นักเรียนเข้าใจได้โดยง่าย
  - (3) เมื่อสอนจบในแต่ละหมวดแล้ว ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดเพื่อวัดผลการเรียนรู้
  - (4) ผู้สอนต้องทำสถิติการทำแบบฝึกหัดของนักเรียนด้วย เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ และการพัฒนาภูมิความรู้ของนักเรียน
- 3) วิชา พุทธประวัติ ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้
  - (1) ฝึกให้นักเรียนท่องจำชื่อบุคคล/สถานที่/วัน/เวลา ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในหลักสูตรนี้
  - (2) ผู้สอนต้องสรุปเหตุการณ์สำคัญให้กับนักเรียน
  - (3) ผู้สอนต้องอธิบายเหตุและผลของเหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ และพุทธทานุพุทธประวัติแก่นักเรียน
  - (4) เมื่อสอนจบในแต่ละหัวข้อ ให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดเพื่อทดสอบความรู้ของนักเรียน
  - (5) ผู้สอนต้องทำสถิติการทำแบบฝึกหัดของนักเรียน เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ และการพัฒนาภูมิความรู้ของนักเรียน
- 4) วิชา วินัยบัญญัติ ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

- คนศึกษาอยู่
- (1) ฝึกนักเรียนให้ท่องจำวินัยบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับชั้นที่ตนศึกษาอยู่
  - (2) ผู้สอนต้องอธิบายมูลเหตุแห่งการบัญญัติ/ผลความเสียหาย และประโยชน์แห่งพระวินัยให้นักเรียนเข้าใจ
  - (3) ผู้สอนต้องอธิบายให้นักเรียนเข้าใจว่าทำอย่างไรเป็นการผิดวินัยที่บัญญัติไว้ หรือทำอย่างไรไม่เป็นอาบัติ
  - (4) เมื่อสอนจบในแต่ละหมวดแล้วให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดเพื่อทดสอบความรู้ของนักเรียน
  - (5) ผู้สอนต้องทำสถิติการทำแบบฝึกหัดของนักเรียน เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ และการพัฒนาภูมิความรู้ของนักเรียน

4.3 ด้านการจัดการเรียนการสอน

4.3.1 หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student centered instruction)

ทิศนา แชมมณี (2545, หน้า113-154) กล่าวว่า หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student centered instruction) มาจากคำว่า instruction ได้เน้นถึงบทบาทของผู้เรียนในการเรียนการสอน โดยการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว (active participation) ทั้งด้านกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ในกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้โดยมีบทบาทดังกล่าวมากกว่า ผู้สอน ซึ่งหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถแบ่งได้ 4 แบบดังนี้

1) แบบเน้นตัวผู้เรียน

(1) การจัดการเรียนการสอนตามเอกัตภาพ (individualist instruction) การจัดแบบนี้มุ่งสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และให้ผู้เรียนตามสติปัญญา ภูมิหลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัดและความสนใจซึ่งแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน การเรียนรู้ดังกล่าวจะเรียนได้ดีถ้าสอดคล้องกับภูมิหลัง วิธีเรียนจะทำให้การพัฒนาเป็นไปตามความสามารถและศักยภาพของแต่ละบุคคล

(2) แบบผู้เรียนแนะนำตนเอง (self-directed learning) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้เป็นการเรียนที่ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจภายในสามารถพึ่งตนเองนำตนเองสู่การเรียนรู้จนสามารถพัฒนาตนเองได้ การเรียนแบบนี้เป็นการเรียนที่มีประสิทธิภาพ เพราะสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และเรียนอย่างมีประสิทธิภาพเพราะเกิดแรงจูงใจภายใน

2) แบบเน้นความรู้ความสามารถ

(1) การจัดการเรียนรู้แบบจริง การจัดการเรียนการสอนแนวนี้เน้นให้ผู้เรียนได้รับความสำเร็จที่ได้จากการสอนที่มีคุณภาพ โดยใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างความต้องการที่จะเรียนรู้กับการใช้เวลาให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นการที่ครูสามารถใช้วิธีสอนให้สอดคล้องกับวิธีเรียนของแต่ละคนย่อมช่วยให้ผู้เรียนสามารถรู้จริงได้ตามความต้องการของทุกคน

(2) การจัดการเรียนการสอนแบบรับประกันผล (verification teaching) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มีหลักการดังนี้

(2.1) ผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และประสบความสำเร็จจากการเรียนรู้หากได้รับการช่วยเหลือตามปัญหาและตามความต้องการของเขา

(2.2) การที่ผู้สอนมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนสามารถที่จะพิสูจน์ทดสอบได้ (verifiable) และแจ้งความคาดหวังของตนจากเป้าหมายในการสอนจะพยายามปฏิบัติให้ไปสู่สิ่งที่คาดหวังนั้น

(2.3) การทดสอบช่วยให้ผู้เรียนทราบปัญหาความต้องการเป็นข้อมูลให้ผู้สอนช่วยเหลือผู้เรียนได้ถูกต้องด้วย

3) แบบเน้นประสบการณ์ (experiential learning)

(1) การจัดการเรียนการสอนแนวนี้มุ่งให้ผู้เรียนผ่านประสบการณ์เพราะช่วยให้เกิดความคิดความรู้และการกระทำต่างๆ จะค้นพบด้วยตนเอง มีความหมายและรู้สึกผูกพัน เกิดความต้องการและความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ต่อไป

(2) การจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม (service learning) เป็นการจัดการเรียนตามแนวนี้มุ่งให้ผู้เรียนออกไปใช้ประสบการณ์ในการรับใช้สังคมตามที่สังคมต้องการ เป็นประสบการณ์ที่มีความสร้างจิตสำนึกที่ดีมีคุณค่าทำให้เกิดประสบการณ์ตรงเรียนรู้ตามสภาพจริงของสังคม

(3) การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง (authentic learning) เป็นการจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้มีหลักการดังนี้

(3.1) การเรียนรู้ย่อมสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม เป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับความจริงสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

(3.2) สภาพการณ์จริงปัญหาจริง เป็นโลกแห่งความเป็นจริงซึ่งทุกคนจะต้องเผชิญ ดังนั้นการให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสภาพการณ์จริง ปัญหาจริงจึงเป็นโอกาสที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริง

(3.3) การเรียนรู้ความเป็นจริง ของจริง เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย เพราะสามารถนำไปใช้ได้เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความใฝ่รู้อยากเรียนรู้

(3.4) การให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจำนวนมาก

(4) การสอนที่เน้นปัญหา การจัดการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นหลัก การจัดการเรียนการสอนแบบนี้ใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย ผู้สอนนำผู้เรียนไปเผชิญสถานการณ์จริงหรือปัญหาที่ต้องเผชิญ ซึ่งจัดเป็นกระบวนการคิดการแก้ไขปัญหากลุ่มจนเข้าใจ เห็นทางเลือกในการแก้ไข ลงมือแก้ไข เกิดความรู้ ทักษะ การคิด และกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีทักษะ การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มีหลักการดังนี้

(4.1) โครงการเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ดังนั้นจึงเชื่อมโยงโลกของความจริงกับการเรียนรู้เข้าด้วยกัน

(4.2) การให้ผู้เรียนทำโครงการหรือโครงการเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าสู่กระบวนการสืบสอบ (process of inquiry) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนต้องใช้การคิดขั้นสูงที่ซับซ้อน ดังนั้นจึงเป็นช่องทางที่ดีในการพัฒนากระบวนการทางสติปัญญาของผู้เรียน

(4.3) การใช้โครงการเป็นหลักช่วยให้เกิดผลผลิตงานที่สะท้อนความรู้ ความคิด ทักษะอย่างเป็นรูปธรรม

(4.4) โครงการเป็นผลงานที่แสดงถึงความภูมิใจ ความสำเร็จที่ได้มาจากความอดทน

(4.5) โครงการเป็นกิจกรรมที่นำศักยภาพในตัวผู้เรียนออกมาให้เห็น

4) แบบเน้นทักษะกระบวนการ

(1) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการสืบสวน การสืบสวนด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อการแสวงหาและศึกษาความรู้ต่างๆ คำถามที่เหมาะสมสามารถนำผู้เรียนไปสู่การค้นพบข้อความรู้ใหม่ๆ ได้

(2) การจัดการเรียนการสอนโดยการฝึกคิด การจัดการเรียนการสอนแบบนี้เป็นกระบวนการใช้สติปัญญา ซึ่งอาศัยสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การฝึกทักษะการคิด การใช้ลักษณะการคิดแบบต่างๆ รวมทั้งกระบวนการคิดที่หลากหลายจะช่วยให้การคิดอย่างจริงจังและอย่างมีเป้าหมายของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

(3) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม การจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้มุ่งจัดเพื่อเป็นกิจกรรมการทำงานของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีเป้าหมายและการดำเนินงานร่วมกัน ทำหน้าที่ในกลุ่มอย่างเหมาะสมทำให้กระบวนการสอน/ฝึกแนะนำซึ่งกันและกันในกลุ่มเป็นไปอย่างมีความหมาย เกิดการเรียนรู้ควบคู่ไปกับวัตถุประสงค์เนื้อหาสาระ และกระบวนการวิธีการของกลุ่มในการทำงาน

(4) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการวิจัย (research based instruction) กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ที่เชื่อถือได้ การให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียนมีเครื่องมือในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง รู้สึกและมีความหมายต่อผู้เรียน

(5) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง (instruction for self-directed learning) ผู้เรียนทุกคนมีความสนใจใฝ่รู้อยู่เป็นธรรมชาติ หากได้รับการส่งเสริมให้รับผิดชอบกับการเรียนรู้ของตนเอง ได้รับการฝึกทักษะที่จำเป็นต่อการหาความรู้ด้วยตนเองจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต

5) แบบเน้นการบูรณาการ การจัดการเรียนการสอนแบบนี้ มีหลักการดังนี้

(1) ธรรมชาติของการเรียนรู้ทุกสิ่งมีความเชื่อมโยงกันต้องไม่แยกจากกัน การเรียนรู้จะไม่เกิดประโยชน์ถ้าไม่บูรณาการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงกับการเรียนแล้วเอาไปใช้ในการดำเนินชีวิต

(2) การบูรณาการการเปิดโอกาสให้นักเรียนแก้ปัญหา โดยใช้ความรู้หลายๆ ด้านมาประกอบกันทำให้เกิดความรู้ ทักษะและเจตคติไปพร้อมๆ กัน

(3) การบูรณาการช่วยเปิดโลกทัศน์ทั้งผู้สอนและผู้เรียนให้กว้างขึ้นไม่จำกัดเฉพาะด้าน เฉพาะทาง มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น

6) แบบไม่มีครู (instruction without teacher) เนื่องจากเทคโนโลยีทางการศึกษาได้รับการพัฒนาขึ้น โดยเฉพาะโปรแกรมสำเร็จรูปช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้โดยไม่ต้องมีครูสอน ดังนั้นจึงอาจทำให้บทบาทของครู เปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้วางแผนการสอนอำนวยความสะดวกและประเมินผลการเรียนรู้

(1) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (programming instruction) การจัดการเรียนการสอนแนวนี้มีดังนี้

(1.1) การวิเคราะห์เนื้อหาและจัดแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็นส่วนย่อยๆ ที่มีความต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดี

(1.2) ผู้เรียนควรมีโอกาสตรวจสอบความรู้ของตนเองแล้วจะเกิดแรงจูงใจจะเรียนหน่วยต่อไป

(1.3) การที่ผู้เรียนรู้ความสามารถของตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จจากการเรียน

(1.4) การให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ด้วยตนเองช่วยให้ผู้เรียนใส่ใจต่อการเรียนรู้และเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบและควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง

(2) การจัดการเรียนรู้โดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (computer assisted instruction)

(2.1) การจัดการศึกษาตามแนวนี้เน้นที่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการขยายขอบเขตความสามารถผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ

(2.2) การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ สามารถใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย เช่น งานการบริหาร การสอบ การประเมินผล

(3) การเรียนการสอนทางไกล (distance instruction) หลักการจัดการเรียนการสอนแบบนี้มุ่งไปที่ผู้สอนกับผู้เรียนอยู่ต่างที่กัน แต่สามารถเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กันได้โดยผ่านสื่อเทคโนโลยีในรูปแบบต่างๆ ผ่านการวางแผนออกแบบที่ครอบคลุมองค์ประกอบ

(4) การจัดการเรียนการสอนผ่านเครือข่ายเว็ลด์ ไรด์ เว็ป (w.w.w) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้มุ่งให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และสามารถปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้โดยผ่านไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) การจัดการเรียนการสอนต้องมีการวิเคราะห์หรือออกแบบโดยครอบคลุมองค์ประกอบต่างๆ ของการสอนและสื่อให้ชัดเจน เช่น ส่วนของโฮมเพจช่องภาพรวมวิชา และส่วนประกอบ บทบาทผู้เกี่ยวข้อง กิจกรรม ตัวอย่าง ข้อมูล ประวัติผู้สอนและผู้เกี่ยวข้อง ฯลฯ การแนะนำ ปฐมนิเทศ การวัดและประเมินผลผ่านเครือข่ายเว็บไซต์

4.3.2 หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง (teacher centered instruction) การเรียนการสอนแนวนี้ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบันซึ่งผู้สอนอาจนำส่วนดีไปใช้ประโยชน์ได้ในการจัดการเรียนการสอน และสามารถแบ่งได้ดังนี้

1) การจัดการเรียนการสอนแบบสอนตรง (direct instruction)

(1) การจัดเนื้อหาสาระเหมาะสมเป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือลำดับของมโนทัศน์จากขั้นที่เป็นพื้นฐานไปสู่ขั้นสูงที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระนั้นได้ดี

(2) การตรวจสอบพื้นฐานความรู้เดิมที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ในการทำความเข้าใจความรู้ใหม่ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ใหม่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้อะไรใหม่ได้ดีและรวดเร็วขึ้น

(3) การนำเสนอหาสาระอย่างกระชับชัดเจน โดยมีตัวอย่างประกอบ รวมทั้งการให้ผู้เรียนซักถาม จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็ว

(4) การฝึกปฏิบัติใช้ความรู้หรือทักษะที่เรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็น การฝึกปฏิบัติช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ข้อมูล หรือทักษะสู่การกระทำและช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในข้อความรู้นั้นลึกซึ้งขึ้น

(5) การได้รับข้อมูลป้อนกลับหรือทราบผลการปฏิบัติของตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถปรับปรุงการปฏิบัติของตนให้อยู่ในระดับที่ต้องการ

(6) การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดทักษะความชำนาญ

4.3.3 หลักการจัดการเรียนรู้ตามเป้าหมายและนโยบายของชาติ

การจัดการการเรียนการสอนและการเรียนรู้ตามนโยบายของชาติ มีประเด็นหลักๆ อยู่ 2 ประเด็น คือ

1) การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน

- (1) จัดการเรียนการสอนให้ส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (2) ให้ผู้เรียนมีโอกาสใช้ทักษะการคิด การจัดการในการแก้ปัญหา

(3) ให้จัดการเรียนการสอนโดยการฝึกประสบการณ์ภาคปฏิบัติ

(4) จัดการเรียนการสอนโดยเน้นสมรรถภาพการเรียนรู้หลายๆ ด้านอย่างสมดุลทั้งทางกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

(5) จัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการหรือกระบวนการสอนที่หลากหลาย

(6) ใช้การวิจัยพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

(7) ประเมินผลการเรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย

2) การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พ.ศ. 2544 มีดังนี้

(1) มีวิธีการหลากหลาย

(2) คำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียน

- (3) จัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง
- (4) จัดการเรียนด้วยการค้นพบด้วยตนเอง
- (5) จัดการเรียนรู้อบรมร่วมกับผู้อื่น
- (6) จัดการเรียนรู้อบรมจากธรรมชาติ
- (7) จัดการเรียนรู้อบรมแบบบูรณาการ
- (8) การเรียนรู้คู่คุณธรรม
- (9) จัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการจัดการ
- (10) จัดการเรียนการสอนโดยการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
- (11) จัดการเรียนการสอนโดยพัฒนากระบวนการคิดและ

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์

หลักในการจัดการเรียนการสอนจึงต้องอาศัยทั้งหลักการ แนวคิด ทั้งด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ จิตวิทยาการพัฒนากการ ฯลฯ หลักการจัดการเรียนการสอนร่วมสมัย และนอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงแนวคิดและทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์มาประกอบในการพิจารณาจัดการเรียนการสอนอีกด้วย

4.3.4 การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี เป็นการให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง “ให้ผู้เรียนเป็นจุดสนใจหรือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้” กล่าวคือ หากผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้น ผู้เรียนก็จะเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้มาก และจะเกิดการเรียนรู้ที่ดีตามมา ดังนั้นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ผูกพัน จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ คณะสงฆ์จึงยึดหลักวิธีการสอนแบบผสมผสานตามแบบพุทธวิธีของพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถสรุปการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมกว้างๆ ได้ดังนี้ (พระมหาพรเทพ นนทจนะโท, 2550)

1) การสอนบรรยาย ผู้สอนบอกเล่า อธิบาย ถ่ายทอดจากเนื้อหาของหลักสูตรที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้สอนแต่ละคน บางครั้งใช้ร่วมกับวิธีการสอนอื่นๆ เช่น วิธีการสอนแบบอภิปราย วิธีการสอนแบบอุปมา อุปไมย วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา เป็นต้น เพื่อดึงความสนใจผู้เรียน ผู้สอนจะอธิบายเพิ่มเติมหรือสรุปบทเรียนจากสิ่งที่ได้ศึกษามาแล้ว ก่อนลงมือปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

2) การสอนอภิปราย เป็นการพูดสนทนาแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สอนและนักเรียน ในประเด็นหรือหัวข้อที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อพิจารณาหาคำตอบ แนวทาง ข้อสรุปหรือการแก้ไขปัญหาาร่วมกันในประเด็นที่

กำหนดให้ แล้วให้ผลสรุปของกลุ่มออกมา ซึ่งจะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งหมายให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างอิสระ ฝึกกระบวนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้พัฒนาผู้เรียนได้ 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

3) การสอนแบบอุปมา อุปไมย ผู้สอนจะบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะเลือกตัวอย่างที่ชัดเจน ตรงกับเนื้อหา และตรงกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

4) การสอนแบบปฏิจจวิสนา ใช้การถาม - ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการถาม - ตอบนี้ ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบ ทำให้นักเรียนเกิดปัญญา คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

5) การสอนแบบธรรมสภาัจฉา ผู้สอนจะเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม โดยมีลักษณะการสนทนา เช่น อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ มีการซักถามกันระหว่างนักเรียนกับครูผู้สอน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม - ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง เป็นต้น

นอกจากจะใช้การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแล้วคณะสงฆ์ยังมุ่งให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเองโดยมีกระบวนการที่สำคัญคือ กระบวนการคิดวิเคราะห์และกระบวนการกลุ่ม กล่าวคือ ให้ผู้เรียนแต่ละคนสนับสนุนช่วยเหลือกันโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหลักธรรมคำสอนระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น จนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ มีผลต่อผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน มีทักษะในการทำงานร่วมกัน และ รู้จักตนเองและตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา

4.4 ด้านสื่อการเรียนการสอน

4.4.1 ความหมายและความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน

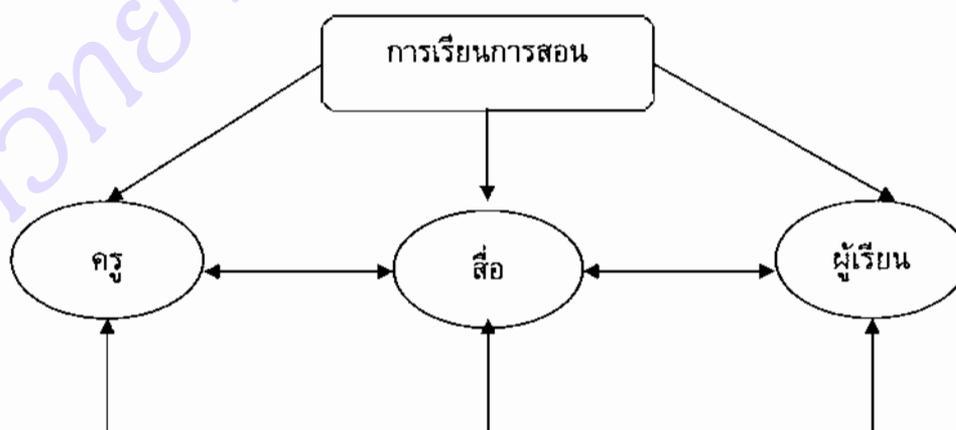
สื่อการเรียนการสอน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า media instruction มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

รัฐกรณ์ คิดการ (2543, หน้า40) ระบุว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่จะช่วยนำและถ่ายทอดข้อมูลความรู้ไปสู่ผู้เรียน ช่วยอธิบายขยายความให้เข้าใจในบทเรียนได้ง่ายจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จิรวรรณ จันทรเทพย์ (2543, หน้า18) ระบุว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ หรือวิธีการใดๆ ที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน สื่อแต่ละชนิดจะมีคุณค่าและคุณสมบัติพิเศษในตัวเอง สามารถแสดงความหมายที่เหมาะสมกับเนื้อหา และเทคนิควิธีการใช้อย่างมีระบบ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2540, หน้า86) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน กระบวนการสื่อการเรียนการสอนเป็นการสื่อสารที่เน้นการถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ระหว่างสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นในผู้เรียนหรือผู้รับสาร

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลาง เชื่อมโยงความรู้ ความเข้าใจระหว่างสารที่ผู้สอนส่งไปยังผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ โดยสื่อที่ผู้สอนใช้สอนเรียกว่า สื่อการสอน ถ้า ผู้เรียนใช้เรียน เรียกว่า สื่อการเรียน ดังนั้นถ้าใช้คู่กันเรียกว่า สื่อการเรียนการสอน ก็แปลว่า นักเรียนก็เรียนรู้ ครูก็ใช้สอนด้วยนั่นเอง ดังนั้นสื่อการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญต่อการ เรียนรู้ประจวบจุเสาะหลักของการสอน เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่าย มี ประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิภาพ มีความเกี่ยวข้องกันดังภาพต่อไปนี้ (ชาญชัย ยมดิษฐ์, 2548, หน้า 365)

ภาพ 5 ความสัมพันธ์ของสื่อกับการเรียนการสอน

จากความหมายและความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน การเลือกสื่อ การสอนเพื่อนำมาใช้ประกอบการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยในการเลือกสื่อ ผู้สอนจะต้องตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในการเรียนให้

แน่นอนเสียก่อน เพื่อใช้วัตถุประสงค์นั้นเป็นตัวชี้้นำในการเลือกสื่อการสอนที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีหลักการเลือกสื่อที่สำคัญๆ อีก 3 ประการใหญ่คือ

1. การเลือกสื่อการสอนให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และประสบการณ์ การเลือกสื่อให้สอดคล้องกับบทเรียนนั้น กิดานันท์ มะลิทอง (2540, หน้า 91) กล่าวว่า ในการเรียนการสอนนั้น วัตถุประสงค์ของการเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่คุณสอนจะต้องกำหนดไว้ เพื่อเป็นหลักว่า จะสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ด้านใดบ้าง จากบทเรียนนั้น ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถเลือกสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสมกับวิธีการสอนแต่ละอย่างด้วย จากผลงานการวิจัยของอัลเลน (Allen) เกี่ยวกับการเลือกสื่อการสอน อัลเลนได้แสดงตารางประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่างๆ เพื่อให้ผู้สอนสามารถเลือกสื่อเพื่อใช้สอนให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และประสบการณ์การเรียนรู้จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณค่าและได้ผลดีมากยิ่งขึ้น ดังนี้

ตาราง 1 แสดงประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่าง ๆ

สื่อที่ใช้	ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง	ศึกษาจากของจริง	หลัก ทบ. แนวคิด	การศึกษาเป็นขั้นตอน	ปฏิบัติจริง	พัฒนาทางเจตคติ
ภาพนิ่ง	xx	xxx	xx	xx	x	x
ภาพยนตร์	xx	xxx	xxx	xxx	xx	xx
โทรทัศน์	xx	xx	xxx	xx	x	xx
วัสดุ 3 มิติ	xx	xxx	x	x	x	x
เทปบันทึกเสียง	xx	x	x	xx	x	xx
บทเรียนแบบโปรแกรม	xx	xx	xx	xxx	x	xx
การสาธิต	xx	xx	x	xxx	xx	xx
สิ่งพิมพ์	xx	x	xx	xx	x	xx
การบรรยาย	xx	x	xx	xx	x	xx

xxx ประสิทธิภาพสูงสุด   xx ประสิทธิภาพปานกลาง   x ประสิทธิภาพต่ำ
ที่มา : (กิดานันท์ มะลิทอง 2540, หน้า 91)

2. การเลือกสื่อการสอนให้สัมพันธ์กับขนาดของกลุ่มผู้เรียนและกิจกรรม

ในการดำเนินการสอนนั้น ขนาดของกลุ่มผู้เรียนและลักษณะของกิจกรรมในการเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเลือกสื่อการสอนด้วย ทั้งนี้เพราะการที่ครูผู้สอนจะใช้สื่อการสอนประเภทใดหรือขนาดใดนั้น ย่อมจะต้องเลือกให้มีความเหมาะสมกับขนาดของกลุ่มผู้เรียน และมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนด้วย โดยผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.1 พิจารณาถึงขนาดของกลุ่มผู้เรียนว่ามีขนาดใด ผู้เรียนมีจำนวนเท่าใด เพื่อที่จะสามารถจัดการสอนได้อย่างถูกต้อง โดยแบ่งเป็นลักษณะการศึกษา รายบุคคล การสอนกลุ่มย่อยกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มธรรมดาในห้องเรียนปกติ

2.2 ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องการนั้นเป็นอย่างไร เช่น การฟัง การกระทำ การศึกษาจากของจริงหรือการศึกษาจากหลักทฤษฎีแนวคิด เป็นต้น

2.3 ลักษณะของสื่อการสอนที่ต้องการใช้นั้นคืออะไร เช่น ควรใช้สื่อภาพเคลื่อนไหวเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ลักษณะการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ หรือควรใช้เครื่องเสียงเพื่อให้ได้ฟังเสียงประกอบการเรียนด้วย

เมื่อผู้สอนสามารถตัดสินใจได้ว่าขนาดของกลุ่มผู้เรียนมีขนาดเท่าใด ประสบการณ์ในการเรียนรู้และลักษณะของสื่อการสอนที่ต้องการใช้นั้นเป็นอย่างไรแล้ว ก็สามารถใช้ตารางของอัลเลน เกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่างๆ ประกอบในการเลือกสื่อการสอนเพื่อใช้ในการสอนได้ แต่สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ตารางประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่างๆ เป็นแต่เพียงสิ่งที่แนะนำว่าควรจะใช้สื่อการสอนชนิดใดในสถานการณ์ใด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การใช้สื่อการเรียนการสอนจึงต้องจำเป็นจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของบทเรียน ขนาดของกลุ่มผู้เรียน ประสบการณ์ ตลอดจนความสนใจของบุคคลอีกด้วย

3. หลักการเลือกสื่อให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้คือ

3.1 การเลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ผู้สอนจะต้องพิจารณาว่าจะนำสื่อมาใช้ในด้านใด เช่น จะนำมาใช้เพื่อนำเข้าสู่หน่วย หรือประกอบคำอธิบาย หรือใช้เป็นกิจกรรมการเรียน หรือใช้เพื่อสรุปบทเรียน สื่อแต่ละประเภทที่สร้างขึ้นมา ผู้สร้างจะมีเป้าหมายที่แน่นอน

3.2 การเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหา ให้พิจารณาที่ตัวสื่อว่า มุ่งให้ข้อมูลในด้านใด ให้เนื้อหาสาระตรงตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ ครอบคลุมเนื้อหาที่สอนเพียงใด ให้ข้อเท็จจริงถูกต้องหรือไม่ มีรายละเอียดเพียงพอไหม

3.3 การเลือกสื่อที่น่าสนใจ ให้พิจารณาในด้านขนาด รูปทรง สี สัน ขนาดตัวอักษร และความประณีต สิ่งเหล่านี้จะช่วยดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ช่วยสร้าง ศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน เป็นการส่งเสริมให้การถ่ายทอดความรู้ดำเนินไปด้วยบรรยากาศที่ สนุกสนานและมีความพึงพอใจ

3.4 การเลือกให้เหมาะกับวัยผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนมีหลาย รูปแบบ หลายชนิด หลายระดับแต่ละระดับแตกต่างกันที่ความละเอียดลึกซึ้งของเนื้อหา การ เลือกสื่อจะต้องพิจารณาให้เหมาะกับอายุ ระดับสติปัญญา ความสามารถ ความต้องการ และ ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

3.5 การเลือกสื่อที่สะดวกต่อการใช้และเก็บรักษา และสื่อที่เหมาะสม ต่อการสอนจะต้องไม่ยุ่งยากในการใช้ มีเสถียรภาพ ให้ผลคุ้มค่า ไม่เสียเวลา เก็บรักษาง่าย ใช้ ทนกะทัดรัด ถ้าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสาธิตหรือการทดลองต้องมั่นใจว่า สามารถทำงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องไม่เกิดปัญหาในการนำไปใช้งาน

นอกจากนี้ ในการพิจารณาเลือกสื่อการเรียนการสอนจะต้อง พิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละประเภทด้วย สื่อแต่ละประเภทแต่ละชนิด เมื่อนำไปใช้ใน สถานการณ์หนึ่งได้ผลดี แต่อาจนำไปใช้ในสถานการณ์อื่นได้ผลน้อย หรืออาจล้มเหลวโดย ลิ่นเชิงก็ได้ สื่อแต่ละชนิดมีคุณค่าในตัวของมันเองไม่มากก็น้อย แต่คุณค่าจะปรากฏออกมาใน ลักษณะที่เป็นประโยชน์มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเลือกไปใช้สถานการณ์ที่เหมาะสมด้วย (ชาณุชัย ยมดิษฐ์, 2548, หน้า 416-417, 423-425)

4.4.2 สื่อการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คณะสงฆ์จังหวัด สระบุรี จากการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อการเรียนรู้นับว่ามีบทบาทสำคัญ ในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน 3 องค์ประกอบสำคัญคือ เนื้อหาสาระ ทักษะการฝึก ปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจ ด้วยเหตุนี้ ครูผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จึงต้องเป็นผู้จบใน ระดับเปรียญธรรม 3 ประโยค (ป.ธ.3) ขึ้นไป เพราะจะมีพื้นฐานความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ สามารถจะเป็นผู้สอนในระดับนักธรรมได้ นอกจากนี้ผู้สอนยังต้องเพิ่มเติมพื้นฐานความรู้ทาง พระพุทธศาสนาของตนเองให้สูงขึ้นด้วย ซึ่งจากสื่อการเรียนรู้นี้มีอยู่อย่างหลากหลาย ครูผู้สอน แต่ละคนจะพิจารณาเลือกสรร จัดหา เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียนสามารถ บรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ครูผู้สอนยังหยิบยกข่าวสารหรือประสบการณ์ใน ชีวิตประจำวันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ นั้น มาเป็นประเด็นให้ผู้เรียนวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อ จำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ เพื่อนำไปสู่แนวความคิดที่ถูกต้อง หลักการในการใช้สื่อการเรียน การสอนคณะสงฆ์คำนึงถึงคุณลักษณะของสื่อที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สื่อที่ใช้ต้องสอดคล้องกับ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ ตรงกับเนื้อหาที่สอน ดังนั้นสื่อการเรียนการสอนที่คณะสงฆ์ใช้ในการ

จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พอสรุปลงภาพรวมใหญ่ได้แก่ ตำรา/หนังสือเรียน รูปภาพ/แผ่นภาพวันสำคัญ วิถีทัศน์พุทธประวัติฯ สวาท เครื่องฉายข้ามศตวรรษ สื่อบุคคล (พระสงฆ์) การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เน้นคุณธรรม เหล่านี้เป็นต้น (พระมหาพรเทพ นนทจันท, 2550, กุมภาพันธ์ 13)

4.5 ด้านการวัดและประเมินผล

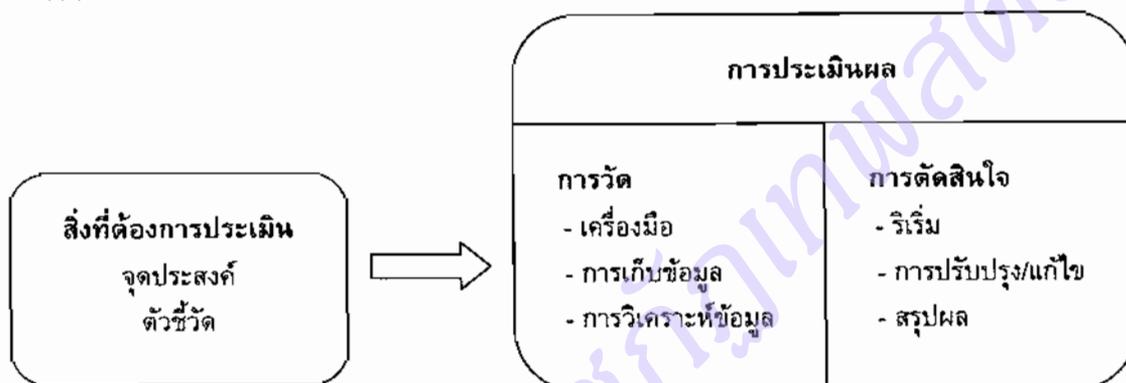
4.5.1 ความหมายและความสำคัญของการวัดและประเมินผลการศึกษา

การวัดและประเมินผลการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียน การสอน เป็นกิจกรรมที่ทำให้ทราบประสพการณ์ การพัฒนาการของนักเรียน และนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนของครูและเป็นเครื่องมือที่ทำให้ครู นักเรียนและผู้ปกครอง ได้ทราบว่าการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะใช้กระบวนการแบบอิงกลุ่มหรืออิงเกณฑ์ก็ได้ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและการประเมินผลเป็นขบวนการของการรวบรวม บันทึก และแปลความหมายข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียน เพื่อให้ได้หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพของความงอกงามและพัฒนาของนักเรียน ตามความมุ่งหมายของหลักสูตร การวัดผลตรงกับภาษาอังกฤษว่า measurement ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

วิจิตร อวระกุล (2547, หน้า 45) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ว่า การประเมินผลหมายถึงกระบวนการในการพิจารณาวิจัยให้ทราบว่า การทำกิจกรรมหรืองานต่างๆ ที่เราได้ทำนั้นเกิดผลอย่างไร โดยการสังเกตเก็บข้อมูลตัวเลขของผลที่ออกมาแล้วเอามาเปรียบเทียบหรือวัดกับเกณฑ์วัตถุประสงค์หรือมาตรฐานที่เรามีอยู่หรือตั้งขึ้น จากนั้นก็นำมาสรุปว่าดีหรือไม่ดี สูงหรือต่ำกว่ามาตรฐานมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขตรงไหนบ้าง

ชาญ สวัสดิ์สาลี (2540, หน้า 69) ได้กล่าวว่า การประเมินผลคือกระบวนการที่ใช้ดุลยพินิจ และ/หรือค่านิยมในการพิจารณาตัดสินคุณค่าความเหมาะสม ความคุ้มค่าหรือสัมฤทธิ์ผลหรือสิ่งอื่นใดหลังจากเปรียบเทียบที่วัดได้โดยวิธีการใดๆ ก็ตามกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ หรือเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ส่วนการประเมินผลตรงกับภาษาอังกฤษว่า evaluation มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินผล หมายถึง การตัดสินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีหลักเกณฑ์ที่เชื่อถือได้

ภาพ 6 แสดงความเกี่ยวข้องกันของแนวคิดการวัดและการประเมิน

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ข้อเสนอแนะในการประเมินผล โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญ และประโยชน์ดังนี้

อุทุมพร ทองอุไทย (2548, หน้า 85) ได้เสนอแนะให้ครูผู้สอนมีการประเมินผลการสอนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ทราบทั้งข้อดีและข้อบกพร่องของตน เพื่อนำไปส่งเสริมและปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพควรกำหนดเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. วัดและประเมินผลได้ตรงตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้
2. วัดและประเมินผลได้เหมาะสมกับบทเรียนและเวลา
3. วัดและประเมินผลได้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดที่สอนภายในระยะเวลาที่กำหนด

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2546, หน้า 16) ได้เสนอแนะให้ผู้สอนวัดและประเมินผลการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1. วัดและประเมินผลเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา
2. วัดและประเมินผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
3. ใช้วิธีการวัดหลายๆ แบบ

นพพร พานิชสุข (2541, หน้า 30) ได้ให้ความสำคัญของการวัดและประเมินผลการสอนสรุปได้ว่าในการสอนแต่ละชั่วโมง ผู้สอนจะต้องวัดและประเมินผลที่ได้จาก

การสอนโดยพิจารณาให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งในรูปแบบต่างๆ โดยพิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้อย่างน้อยหนึ่งข้อเพื่อพิจารณาว่าสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลอาจกระทำ

1. ความสนใจ ตั้งใจของนักเรียนในชั่วโมงที่สอน
2. พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก เช่น การตอบคำถาม การแสดงความคิดเห็น
3. การให้นักเรียนไปค้นคว้าหรือทำรายงานมาส่งเพื่อเติมภายหลังที่ได้เรียนในชั้นเรียนผ่านไปแล้ว
4. การให้นักเรียนทำข้อสอบสั้นๆ ภายหลังจากที่ได้เรียนในชั้นเรียนผ่านไปแล้ว

อนันต์ ศรีโสภณ (2540, หน้า 4-5) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวัดและประเมินผลไว้ว่า

1. เป็นประโยชน์ต่อครู
  - 1.1 ให้ข้อมูลเบื้องต้นของนักเรียน
  - 1.2 ช่วยให้คุณครูสามารถกำหนดและปรับปรุงจุดมุ่งหมายของนักเรียนแต่ละคนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
  - 1.3 ช่วยให้คุณครูประเมินตนเอง
  - 1.4 ช่วยให้คุณครูสามารถปรับปรุงเทคนิคการสอนให้เหมาะสม
2. ประโยชน์ต่อนักเรียน
  - 2.1 ช่วยให้นักเรียนทราบจุดมุ่งหมายและความต้องการของคุณครู
  - 2.2 เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนของนักเรียน
  - 2.3 ช่วยให้มีนิสัยในการเรียนดีขึ้น
  - 2.4 ช่วยให้นักเรียนทราบว่าตนเองเก่งและอ่อนในวิชาอะไร

โดยสรุปแล้วการวัดผลและประเมินผล ก็คือ กระบวนการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนตามวัตถุประสงค์และวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น ตามหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่กำหนดขึ้น ซึ่งผลของการวิเคราะห์จะบ่งชี้ออกมาตามเกณฑ์หรือแนวทางที่มุ่งประสงค์นั้นๆ ว่าผ่านหรือไม่ผ่าน เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม

4.5.2 การประเมินผลตามสภาพจริง

มีผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการประเมินผลตามสภาพจริง (authentic assessment) ไว้ต่างๆ กันดังนี้

สุวิทย์ มูลคำ (2541, หน้า 14) กล่าวว่า การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง หมายถึง การวัดและประเมินผลกระบวนการทำงานในด้านสมองหรือการคิด และจิตใจ

ผู้เรียนอย่างตรงไปตรงมาตามสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ โดยพยายามตอบคำถามว่าผู้เรียนทำอะไร และทำไมจึงทำอย่างนั้น การได้ข้อมูลว่า “เขาทำอะไร และทำไม” จะช่วยให้ผู้สอนได้ช่วยผู้เรียนพัฒนาการเรียนของผู้เรียนและการสอนของผู้สอน ทำให้การเรียนการสอนมีความหมาย และทำให้เกิดความอยากในการเรียนรู้ต่อไป

บุญเกิด ภิญโญอนันตพงษ์ (2540, หน้า 24) กล่าวว่า การประเมินผลตามสภาพจริง หมายถึง การประเมินผลงานที่แท้จริงที่นักเรียนแสดงหรือกระทำ และ/หรือ สร้างความรู้ขึ้นมาด้วยตนเอง นักเรียนจำเป็นต้องแสดงทักษะหรือกระบวนการหรือสร้างผลงานที่แสดงถึงสิ่งที่รู้ และสามารถทำได้มากกว่าการตอบข้อสอบแบบเลือกตอบ ซึ่งอาจวัดได้เพียงความสามารถในการจำหรือทำข้อสอบเท่านั้น

สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2544, หน้า 39) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นวิธีการที่ออกแบบมาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมและทักษะที่จำเป็นของนักเรียนในสถานการณ์ที่เป็นจริงแห่งโลกปัจจุบัน เป็นงานที่นักเรียนแสดงออกในภาคปฏิบัติ (performance) เป็นกระบวนการเรียนรู้ (process) ผลผลิต (products) และแฟ้มสะสมงาน (portfolio) เป็นการประเมินที่ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลายวิธี ตลอดช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อตรวจสอบคุณภาพของงานหรือของโปรแกรมวิชา

สรุป การประเมินผลตามสภาพจริง หมายถึง การค้นหาพฤติกรรมที่แท้จริงในด้านความรู้ ความคิด ทักษะ และลักษณะนิสัยที่ซับซ้อนของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความรู้ความสามารถออกมาได้อย่างอิสระ เป็นกระบวนการที่เป็นธรรมชาติคล้องกับชีวิตและประสบการณ์ประจำวัน โดยมุ่งให้ผู้เรียนประเมินตนเองโดยการสะท้อนความรู้สึกต่อผลงานร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาการของผู้เรียนในทุกๆ ด้าน และเพื่อพัฒนาการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง

4.5.3 การประเมินผลการเรียนการสอน

1) การประเมินผลการเรียนโดยการออกข้อสอบแนวใหม่ มีผู้กล่าวถึงดังนี้

อังคณา สายยศ (2540, หน้า 1-19) กล่าวว่า การประเมินการเรียนโดยทั่วไปประเมินใน 3 ลักษณะ คือ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (affective domain) ด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) ซึ่งในการประเมินโดยใช้ข้อสอบ มีแนวทางการใช้ข้อสอบแนวใหม่ ดังนี้

(1) ข้อสอบเลือกตอบ(multiple choice , MC) แบบทดสอบเลือกตอบ มีรูปแบบของการถามใหญ่ๆ อยู่ 3 ด้าน คือ

- คำถามโดดๆ เป็นการเขียนข้อสอบแต่ละข้อวัดอิสระในตัวของมันเอง ไม่จำเป็นต้องอาศัยแหล่งการถามร่วมกัน

- ตัวเลือกคงที่ ตัวเลือกคงที่ที่เกิดจากตัวเลือกแต่ละข้อในคำถามใดๆ ซ้ำกันอยู่บ่อยๆ ดังนั้นเพื่อให้คำถามและตัวเลือกมีประสิทธิภาพขึ้น จึงเอาตัวเลือกที่ซ้ำมาเป็นตัวเลือกคงที่แล้วเขียนคำถามเป็นข้อๆ เท่านั้น

- การสร้างสถานการณ์ การเขียนข้อสอบแบบนี้จำเป็นจะต้องเลือกสถานการณ์จำลอง ข้อความหรือภาพมาก่อน แล้วผู้ออกข้อสอบจะต้องถามล้วงลึกเฉพาะในสภาพการณ์เท่านั้น จะอาศัยส่วนภายนอกมาตอบถูกไม่ได้ ดังนั้นการเขียนข้อสอบประเภทนี้ถึงระวังเป็นพิเศษ จะต้องชี้แนะผู้สอบให้เข้าใจว่าการตอบแต่ละข้อใช้สถานการณ์ที่ให้เป็นหลักถึงจะผิดหรือแปลกจากความเป็นจริงก็ต้องตอบตามนั้น

(2) ข้อสอบเลือกตอบแบบถูกผิด (multiple true-false , MTF) นักวัดผลทางการศึกษาต้องการที่จะสร้างเครื่องมือวัดผลให้มีคุณภาพ มีความเป็นปรนัยและใช้วัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อสอบเลือกตอบแบบถูกผิดก็เป็นชนิดหนึ่งที่สามารถวัดผลการเรียนรู้ได้อย่างดี

(3) ข้อสอบตัวเลือกซ้อน (double multiple choice) เป็นข้อสอบเลือกตอบที่มีตัวเลือกอยู่ 2 ระดับ โดยที่ตัวเลือกระดับแรกจะให้ผู้สอบพิจารณาก่อน แล้วจึงมีตัวเลือกให้เลือกตอบในระดับ 2

(4) แบบทดสอบโคลซ (cloze test) ข้อสอบโคลซ มีลักษณะคล้ายกับข้อสอบเติมคำ แต่มีหลักในการเติมคำที่เป็นระบบ โดยเป็นการถามจากสถานการณ์ที่กำหนดให้แล้วเว้นช่องว่างให้นักเรียนเติมคำ

การประเมินการสอน สามารถประเมินได้ก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังการสอนสิ้นสุดแล้ว ดังนี้

1) การประเมินก่อนสอน ได้แก่ การประเมินความพร้อมในการสอนของครูผู้สอน เช่น เอกสารประกอบการสอน ได้แก่ เอกสารหลักสูตร โครงการสอน แผนการสอน เอกสารประกอบการสอน ฯลฯ จุดประสงค์การเรียนรู้ประจำวิชา และการเตรียมตัวผู้สอน ได้แก่ ด้านความรู้ความสามารถ ความแม่นยำในเนื้อหา สื่อหรือวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือการวัดผลและประเมินผล วิธีการสอน บุคลิกภาพของผู้สอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

2) การประเมินระหว่างสอน ได้แก่ การประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนับตั้งแต่การนำเข้าสู่บทเรียน การดำเนินการสอนตามขั้นตอนที่ได้วางแผนการสอนไว้ว่ามีปัญหาอุปสรรคหรือไม่เพียงใด การสอนราบรื่นหรือไม่ ใช้เทคนิควิธีการได้ตามที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามลำดับขั้นหรือไม่เพียงใด แสดงให้เห็นความสัมพันธ์และตอบสนองซึ่งกันและกันระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ รูปแบบ วิธีการ เทคนิคและทักษะการเร้า

ความสนใจ ตลอดจนการวัดผลและการประเมินผลที่สนองต่อการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด

3) การประเมินผลหลังสอน เป็นการประเมินผลจากผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมีสมมุติฐานว่าผลการเรียนรู้ของผู้เรียนสะท้อนผลการสอนของครู ทำให้ครูต้องค้นหาและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล และวินิจฉัยว่าผู้เรียนมีข้อเด่นด้อยหรือบกพร่องตรงจุดใด ครูก็สามารถที่จะพัฒนาการสอนตรงจุดนั้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลการเรียนรู้สูงสุดตามศักยภาพดังกล่าวได้

อย่างไรก็ดีการประเมินดังกล่าวต้องยึดหลักการประเมินเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเป็นสำคัญมากกว่าประเมินเพื่อตัดสินพฤติกรรม แล้วไปใช้ในทางที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนา วิธีการประเมินอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบสอบหรือ แบบตรวจสอบรายการ

ดังนั้น เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเกิดคุณภาพแก่ผู้เรียน ผู้สอนต้องประเมินผลทั้งก่อนเรียนเพื่อประเมินความรู้พื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียนก่อนสอน เมื่อเข้าสู่กระบวนการสอนแล้ว ต้องมีการประเมินตามจุดประสงค์การเรียนรู้ การประเมินผลระหว่างภาคเรียน การประเมินจุดประสงค์การเรียนรู้หลังการสอบระหว่างภาคเรียน การประเมินจิตพิสัย และการประเมินผลปลายภาคเรียนอีกด้วย นอกจากนี้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ต้องมีการประเมินผลช่วงชั้น ประเมินระดับชาติ ประเมินคุณลักษณะ ประเมินการคิดการเรียนอีกด้วย ซึ่งการประเมินผลในยุคปัจจุบันเน้นการประเมินตามสภาพจริงของผู้เรียน (ชาญชัย ยมดิษฐ์, 2548, หน้า 258-269)

4.5.3 การวัดและประเมินผล หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสระบุรี จากการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และจุดประสงค์ของแต่ละวิชาในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จะสอดคล้องกัน กล่าวคือ ในการเรียนวิชาการศึกษาความแก่กระทัธรรม มุ่งเน้นการเข้าใจหลักเกณฑ์และวิธีการเรียงความที่สามารถเปรียบเทียบธรรมะกับเรื่องตัวอย่างที่ยกขึ้นมาให้สอดคล้องกันโดยใช้สำนวนในการพรรณนาอย่างกลมกลืน ถูกต้องและมีวรรครส และนำไปเผยแพร่โดยการบรรยายธรรมได้ วิชาธรรมะ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถจดจำธรรมะ ความหมายและอธิบายถึงประโยชน์ที่ได้ สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จน วิชา พุทธ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนจดจำเหตุการณ์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้าตลอดจนถึงสถานที่ วัน เวลา ที่เกิดเหตุการณ์สำคัญๆ นั้นๆ ได้ ตลอดจนศาสนพิธีในพระพุทธรูปศาสนาต่างๆ จนสามารถแนะนำผู้อื่นได้ วิชา วินัย มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจวินัยบัญญัติต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง รู้จุดประสงค์และเป้าหมายของการนำไปวินิจฉัยตัดสินเหตุการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ในการวัดและประเมินผลหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ซึ่งจะกระทำในห้องเรียน และวัดผลประจำปี คณะสงฆ์จึงจัดให้มีการทำแบบฝึกหัดที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับจุดประสงค์ในการเรียนรู้ในแต่ละวิชา กล่าวคือ การวัดผลประจำปี ปัญหาที่ออกสอบตามความจำบ้าง ความเข้าใจบ้าง ความคิดบ้าง การตรวจต้องถือแนวนี้นี้เป็นเกณฑ์ตรวจ คำถามที่ถามความจำต้องตอบให้ตรงตามแบบ และอาจเหมือนกันได้หมดทุกคน ที่ถามความเข้าใจในทางที่ถูกมีได้อย่างเดียว แต่โวหารอาจต่างกัน ที่ถามความคิดเหตุผลย่อมมีได้คนละอย่างตามความคิดของแต่ละคน คำเฉลยนั้นเป็นเพียงแนวทางให้กรรมการได้ถือเป็นเกณฑ์ในการตรวจได้สะดวก เป็นเพียงอาศัยหลักเป็นสำคัญ จะเกณฑ์ให้นักเรียนตอบตรงกันทุกข้อคงเป็นไปได้เว้นไว้แต่ใจความสำคัญเท่านั้น

ดังนั้นการให้ผู้เรียนทำแบบฝึกหัด โดยใช้ข้อสอบนักธรรมในปีที่ผ่านมา มาเป็นแบบอย่างในการฝึกคิดและวิเคราะห์จะทำให้ผู้เรียนได้คุ้นเคยและสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสอบวัดผลการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ประจำปีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกความสามารถในการคิดและวิเคราะห์ในการเรียนรู้ให้ตรงตามจุดประสงค์ในแต่ละวิชา และบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนในหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้วย (พระมหาพรเทพ นนทจันโท, 2550, กุมภาพันธ์ 13)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (2540, หน้า 35-36) ได้วิจัยสภาพการ จัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ของคณะสงฆ์และเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า

1. โครงสร้างระบบการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติสงฆ์ 2505 และจัดตั้งสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน กรมการศาสนาเป็นที่ตั้งสำนักงานสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ระบบการศึกษาของพระภิกษุสามเณรมีหลายระบบคือ

1.1 การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ คือ

ก. แผนกธรรม ได้แก่ นักธรรมและธรรมศึกษา มี 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก

ข. แผนกบาลี ได้แก่ เปรียญธรรม มี 9 ชั้น คือ ประโยค 1-2 และเปรียญธรรม 3-9 ประโยค

1.2 การศึกษาทั้งในระบบของรัฐหรือจัดให้สอดคล้องกับระบบการศึกษาของรัฐ คือ การศึกษาที่คณะสงฆ์หรือกลุ่มบุคคล ในพระศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินงาน ได้แก่ มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัยและโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและ การศึกษานอกโรงเรียนของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระภิกษุสามเณร

1.3 การศึกษาที่จัดขึ้นเป็นอิสระ ได้แก่ จิตตภาวันวิทยาลัย และสถานฝึก ปฏิบัติธรรมต่างๆ

2. ปัญหาการศึกษาคณะสงฆ์

2.1 การบริหารและการดำเนินงานการศึกษา คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการ จัดสอบ หรือการวัดผลเท่านั้น การจัดการเรียนการสอน การบริหารและการดำเนินงานเป็น เรื่องของทางวัด/สำนักและท้องถิ่นนั้นๆ คณะสงฆ์เน้นการศึกษาในแนวตั้ง คือ การสอบผ่านชั้น การศึกษาสู่ระดับสูงตามลำดับ ไม่สนใจปัญหาว่าที่ภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาทั่วถึงหรือไม่ การจัดการศึกษาไม่มีการกระจายทรัพยากรให้ทั่วถึง

2.2 หลักสูตร ไม่มีหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรเฉพาะกิจ ที่จะนำมาใช้ใน สังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะหลักสูตรที่สนองต่อการบวชระยะสั้น วิทยฐานะการศึกษา ประสพการณ์และอื่นๆ ซึ่งต้องศึกษาหลักสูตรเดียวกันทั้งหมด จึงเป็นการยากที่จะศึกษาพระ ปริยัติธรรมได้ผลดี

2.3 ครู-อาจารย์ คณะสงฆ์ขาดหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางในการรับครู- อาจารย์ ทำให้การเรียนการสอนไม่ได้ผล

2.4 ความสูญเปล่าทางการศึกษา ภิกษุสามเณรลาสิกขาบทในระหว่าง การศึกษามาก

2.5 การศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่แพร่หลาย โดยเฉพาะวัดในส่วนภูมิภาค ทำให้ขาดแคลนภิกษุสามเณรที่มีความรู้ทางพระปริยัติธรรม ที่จะเป็นผู้หน้าที่ดีทางการศาสนา

กรมการศาสนา (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า โครงสร้างการบริหารของ สำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับขนาด และความพร้อมของแต่ละสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนการบริหาร และการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ ในการดำเนินงาน การศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละสำนักเรียน ยกเว้นในเรื่องหลักสูตร การวัดผลการศึกษา โดยมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูผู้สอน) เอกสาร ตำรา คู่มือ ครู เทคนิคการสอนของครู การนิเทศตรวจเยี่ยม การประสานความร่วมมือช่วยเหลือระหว่าง สำนักเรียน รวมไปถึงระบบการวัดผลการศึกษา

สุมาลี งามสมบัติ (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบ การเรียนการสอนของครูระดับประถมและมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า ครู ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนของครูวิชาชีพ จะเน้นการลงมือ

ปฏิบัติจริง นักเรียนฝึกแก้ปัญหาระหว่างการทำงาน โดยครูเป็นผู้แนะนำเท่านั้น ฝึกให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ฝึกวินัยในตนเอง ความขยัน อดทน ซึ่งจะ เป็นคุณลักษณะนิสัยที่ดีต่อไป

สภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง (2543, หน้า 73-80) ได้วิจัยการศึกษา สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการด้านการศึกษา และแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ วิธีการวิจัยใช้วิธีศึกษาวิเคราะห์เอกสารร่วมกับวิธีการทางสถิติจากการใช้แบบสอบถาม สุ่มตัวอย่างความต้องการกลุ่มประชากรผู้อยู่ในระบบ การศึกษาของสงฆ์ทุกประเภท ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แผนก ธรรมและแผนกบาลี รวมทั้งใช้เทคนิคเดลฟายในการหาฉันทามติจากผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ สำนักเรียน โรงเรียน ครูและนักเรียน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี มีจำนวนมากกกว่านักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา วุฒิการศึกษาของครูไม่สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ เพราะไม่มีข้อกำหนด คุณสมบัติของผู้สอนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ อัตราส่วนของนักเรียนโดยภาพรวมเป็น ที่น่าพอใจ ไม่ถือว่าขาดแคลนครู ไม่มีวุฒิทางการสอนและวุฒิไม่ตรงสาขาวิชาที่สอน
2. สถานภาพของผู้เรียน นักเรียนส่วนมากมีภูมิลำเนาอยู่ภาคตะวันออกเฉียง เหนือ บิดามารดามีอาชีพเกษตรกร นักเรียนแผนกสามัญศึกษาส่วนใหญ่เรียนหลักสูตร นักธรรมและบาลีควบคู่ไปด้วย นักเรียนส่วนใหญ่ขาดปัจจัยสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้อ อุปกรณ์การเรียนและไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียน
3. สภาพการจัดการเรียนการสอนและวิธีการเรียนรู้ แผนกสามัญศึกษา ห้องสมุดไม่เพียงพอ ไม่มีหนังสือตำราให้ค้นคว้า ขาดห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการ ทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางคอมพิวเตอร์ ส่วนแผนกธรรมและบาลีผู้สอนส่วนใหญ่สอน ด้วยวิธีการบรรยายและประเมินความเข้าใจของผู้เรียน ด้วยวิธีถามตอบ เวลาเรียน เวลาสอบ และข้อสอบเหมาะสมดีและเกณฑ์การวัดผลเหมาะสมดี
4. ความต้องการการศึกษาของคณะสงฆ์ หลักสูตรปัจจุบันสามารถตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียนได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้เรียนแผนกสามัญศึกษา ต้องการให้เพิ่มความรู้อีกเรื่องคอมพิวเตอร์ วิชาสามัญและภาษา นักเรียนแผนกธรรมต้องการให้ เพิ่มวิชาความรู้ทางโลก ส่วนแผนกบาลีต้องการให้ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพ ปัจจุบันต้องการเพิ่มวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ พระไตรปิฎก วิชาการ พุทธ ด้านผู้สอนควรเพิ่มหลักสูตรเทคนิคการสอน เพิ่มเงินเดือน ในด้านการประเมินผลนักเรียน แผนกบาลีต้องการให้มีการปรับปรุงข้อสอบให้มีเนื้อหาสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ข้อสอบควรมีความชัดเจนและสามารถตรวจสอบได้

อภิญา เหมระ (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของครูธุรกิจ สังกัดกรมสามัญศึกษาเขต การศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูธุรกิจระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านการเตรียมการ ด้านการดำเนินการ ด้านการประเมินผล อยู่ใน ระดับมาก ครูธุรกิจที่มีระดับการศึกษาและวุฒิการศึกษาที่แตกต่างกัน จัดการเรียนการสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ครู ธุรกิจระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีประสบการณ์ในการสอนวิชาชีพธุรกิจแตกต่างกัน จัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ และครูธุรกิจที่ไม่เคยได้รับประสบการณ์ในการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับกาจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทุกด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กับครูธุรกิจที่เคยได้รับประสบการณ์ใน การเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ศันสนีย์ ไพบอน (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของอาจารย์ใน วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี กลุ่มภาคกลางทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านบทบาทผู้เรียน ด้านบทบาท ผู้สอน และในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2. อาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน มีสภาพการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในภาพรวม และด้านบทบาทผู้เรียน แตกต่างกัน ส่วนด้าน บทบาทผู้สอนไม่แตกต่างกัน

3. อาจารย์ที่ปฏิบัติการสอนในหมวดวิชาที่สอนต่างกัน มีสภาพการจัดการ เรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญทั้งในภาพรวม ด้านบทบาทผู้เรียน และบทบาทผู้สอน ไม่ แตกต่างกัน

4. อาจารย์ที่ปฏิบัติการสอนในประเภทสถานศึกษาที่แตกต่างกัน มีสภาพการ จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในภาพรวม และด้านบทบาทผู้สอน ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านบทบาทผู้เรียน แตกต่างกัน

พระมหาพจน์ สุวโจ (2545, บทคัดย่อ) ได้วิจัยการประเมินหลักสูตรพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม : ศึกษากรณีนักธรรมชั้นตรี ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้แยกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นตรี ในด้าน ประวัติความเป็นมา จุดมุ่งหมาย เนื้อหาและคัมภีร์อ้างอิงผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า (1) ด้าน ประวัติความเป็นมาหนังสือแบบเรียนส่วนใหญ่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรสและเกิดขึ้นก่อนการจัดตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี (2) ด้านจุดมุ่งหมาย

หนังสือแบบเรียนทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อเป็นคู่มือศึกษาพระธรรมวินัยเบื้องต้น สำหรับพระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ (3) ด้านเนื้อหา เป็นการเรียบเรียงหนังสือแบบเรียนในรูปแบบใหม่ เพื่อให้ง่ายแก่ความเข้าใจของผู้ศึกษาในชั้นต้น (4) ด้านคัมภีร์อ้างอิง ข้อมูลทั้งหมดนำมาจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิ โดยจัดระเบียบและเรียบเรียงใหม่ให้เหมาะสมแก่ยุคสมัย

2. ประเมินหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี โดยใช้รูปแบบการประเมินซีปปี้ (CIPP Model) ประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร (1) ด้านบริบท ได้แก่ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร และเนื้อหาของหลักสูตร (2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น ได้แก่ คุณลักษณะของอาจารย์ คุณสมบัติของผู้เข้ามาศึกษา วัสดุการศึกษา ตำราเรียนและสถานที่เรียน (3) ด้านกระบวนการ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลและการบริหารหลักสูตร (4) ด้านผลผลิตของหลักสูตร ได้แก่ คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า

(1) ด้านบริบท วัตถุประสงค์ของหลักสูตรขาดความชัดเจน โครงสร้างของหลักสูตรเน้นด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ และเนื้อหาของหลักสูตรไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

(2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น คุณลักษณะของอาจารย์ผู้สอน มีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นแบบอย่างที่ดี แต่ขาดด้านเทคนิคการสอน ผู้เข้ามามีความแตกต่างกันด้านอายุและพื้นฐานการศึกษา สถานที่เรียนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน แต่ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย

(3) ทักษะการเรียน การวัดผลและประเมินผลไม่สอดคล้องกับความต้องการของครูและนักเรียน ควรพิจารณาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

(4) ด้านผลผลิต ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพค่อนข้างต่ำ เพราะไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่เรียนมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมวินัยให้เหมาะสมแก่สมณภาวะได้ ฉะนั้นจึงควรเพิ่มวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาที่จะรักษาสถาบันพระพุทธศาสนา

ธนากร เจริญเดียว (2546, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 3 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการเรียนการสอนในภาพรวม ครูมีการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการผลิตและใช้สื่อการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

2. ครูผู้สอนเพศชายและครูผู้สอนเพศหญิงมีการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีและตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป มีการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการสอนต่ำกว่า 10 ปี และตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ครูผู้สอนที่ทำการสอนในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ มีการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. งานวิจัยต่างประเทศ

คักดีชาย เพชรช่วย (2545, หน้า 144) ได้ศึกษางานวิจัยของ Mayhew, Ford and Habbard ซึ่งให้ข้อเสนอว่าการที่สถาบันอุดมศึกษาจะประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพนั้น จะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ คือ (1) การจัดหลักสูตรและรายวิชาต้องส่งผลต่อการพัฒนาทางสติปัญญาของนักศึกษาอย่างแท้จริง ประกอบกับต้องพัฒนาในด้านความคิดที่ซับซ้อนขึ้นด้วย และนักศึกษาต้องเป็นผู้รอบรู้ในศาสตร์อื่นๆ อีกหลายๆ ด้าน (2) การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร ต้องส่งเสริมให้นักศึกษามีบุคลิกและทักษะทางสังคมอย่างแท้จริง (3) คุณภาพของอาจารย์จะเป็นที่ยอมรับและมีการพัฒนามากขึ้นหากได้รับการสนับสนุนในด้านเงินเดือน ค่าตอบแทน และสวัสดิการต่างๆ ที่สูงพอประกอบกับการดำเนินการพิจารณาถึงภาระงานด้านการสอน วิธีการรับอาจารย์ใหม่ เงินทุนสนับสนุนการวิจัยและงบประมาณของห้องสมุด มีความเหมาะสม (4) คุณภาพของ การเรียนการสอนซึ่งขึ้นอยู่กับรูปแบบและพฤติกรรมการสอนของอาจารย์เป็นหลัก (5) ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องกำหนดแนวทางในการบริหารที่ดี เช่น มีรูปแบบการพัฒนาอาจารย์ที่ชัดเจน จัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้ของผู้เรียนและอาจารย์ มีกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักศึกษาด้วยกัน และระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2547, หน้า 221) ได้ศึกษางานวิจัยของ Donaldson ซึ่งได้เสนอกรอบหลักในการทำรายงานประเมินคุณภาพสำหรับหลักสูตรต่างๆ ในสถาบันอุดมศึกษาของสก็อตแลนด์ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก คือ (1) วัตถุประสงค์ของการจัดหลักสูตร (2) การออกแบบและการพัฒนาหลักสูตร (3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (4) บุคลากร (5) ทรัพยากร การเรียนรู้ (6) การบริหารหลักสูตร (7) การจัดการเรียนการสอน (8) การบริการนักศึกษา (9) การประเมินและติดตามผล (10) ผลงานของนักศึกษา และ (11) ผลผลิตและการควบคุมคุณภาพหลักสูตร ซึ่งในองค์ประกอบหลัก 11 องค์ประกอบนั้นยังมีองค์ประกอบย่อยในการประเมินคุณภาพด้วย ในส่วนขององค์ประกอบหลักที่ 9-11 ซึ่งเป็นองค์ประกอบประเมินคุณภาพของผู้เรียนนั้นมีองค์ประกอบย่อย คือ องค์ประกอบหลักที่ 9 การประเมินและติดตามผลประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) การจัดระบบการประเมินสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (2) เทคนิคการประเมินมีความหลากหลาย และ (3) มีการติดตามความก้าวหน้าของ

ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ และรายงานให้ทราบ องค์ประกอบหลักที่ 10 ผลงานของนักศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และ (2) ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและทัศนคติของผู้เรียนสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ และองค์ประกอบหลักที่ 11 ผลผลิตและการควบคุมคุณภาพของหลักสูตร ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย คือ (1) มีการใช้ตัวบ่งชี้การดำเนินการอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอในการประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร (2) มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงพันธกิจของสถาบัน และ (3) ผลสัมฤทธิ์จากเครื่องบ่งชี้ต่างๆ ได้รับการวิเคราะห์และนำไปปรับปรุงแก้ไข

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ สรุปได้ว่า สภาพและแนวทางการจัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ โดยภาพรวมพบว่า การจัดการเรียนการสอน การบริหารและการดำเนินงานเป็นเรื่องของทางวัด/สำนักและท้องถิ่นนั้นๆ คณะสงฆ์เน้นการศึกษาในแนวทาง คือ การสอบผ่านชั้นการศึกษาสู่ระดับสูงตามลำดับ หลักสูตร ไม่มีหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรเฉพาะกิจ ที่จะนำมาใช้ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะหลักสูตรที่สนองต่อการบวชระยะสั้น วิทยาลัยฐานการศึกษาประสบการณ์และอื่นๆ ซึ่งต้องศึกษาหลักสูตรเดียวกันทั้งหมด จึงเป็นการยากที่จะศึกษาพระปริยัติธรรมได้ผลดี คณะสงฆ์ขาดหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางในการคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมในการทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรม ทำให้การเรียนการสอนไม่ได้ผล จึงเป็นผลทำให้ขาดแคลนภิกษุสามเณรที่มีความรู้ทางพระปริยัติธรรม ที่จะเป็นผู้หน้าที่ดีทางการศาสนา ยกเว้นในเรื่องหลักสูตร การวัดผลการศึกษา มีแม่กองบาลี-ธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ระบบการจัดการเรียนการสอนที่ขาดประสิทธิภาพ การขาดบุคลากร (ครูผู้สอน) เอกสาร ตำรา คู่มือครู เทคนิคการสอนของครูผู้สอน ซึ่งส่วนใหญ่สอนด้วยการบรรยายและประเมินความเข้าใจของผู้เรียน ด้วยวิธีเขียนตอบมากกว่าวิธีอื่น